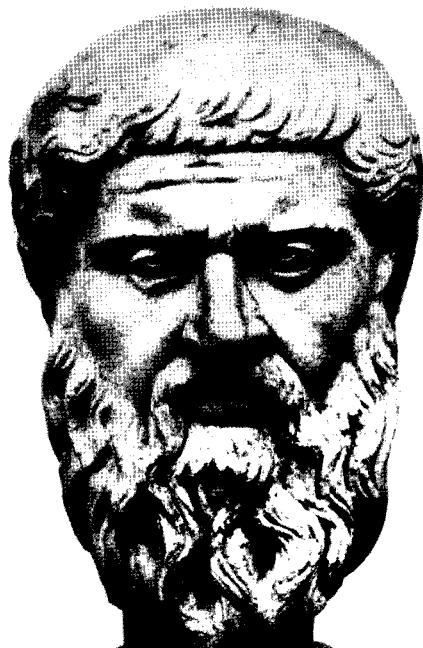

PLATONAS

Valstybė

Vilnius
pradai
2000

Dialogo dalyviai:

Sokratas

Glaukonas

Polemarchas

Trasimachas

Adeimantas

Kefalas

[*Sokratas*]. Vakar su Aristono sūnumi Glaukonu 327 buvau nuėjęs į Pirėją. Norėjau pasimelsti deivei¹, bet to, pasižiūrėti, kaip jie švęs tą šventę – juk ji švenčiama pirmą kartą. Vietinių gyventojų eitynės atrodė labai gražiai, bet ne mažiau iškilmingos buvo ir trakų eitynės. Pasimeldę ir pasižiūrėję iškilmių, ėjome atgal į miestą. Iš tolo pamatęs mus einant namo, Kefalo sūnus Polemarchas paliepė vergui mus pasi-
vyti ir paprašyti, kad jo palauktume. Pribėgęs vergas truktelėjo mane iš užpakalio už apsiausto ir tarė:

– Polemarchas prašo jo palaukti.

Aš atsisukau ir paklausiau, kur jis.

– Ana, eina iš paskos. Palaukite jo.

– Gerai, palauksime, – pasakė Glaukonas.

Netrukus priėjo Polemarchas su Glaukono broliu c Adeimantu, Nikijo sūnumi Nikeratu ir dar kai kuo – visi grįžo iš iškilmingų eitynių.

Polemarchas tarė:

– Man rodos, Sokratai, kad jūs skubate grįžti į miestą.

– Visai neblogai išpėjai, – atsakiau aš.

– Ar matai, kiek čia mūsų?

– Kurgi nematysi!

– Taigi turėsite arba mus visus nugaltėti, arba likti čia.

– Bet juk yra dar viena išeitis – itikinti jus, kad reikia paleisti mus namo.

– Argi galėtumėte itikinti tuos, kurie visai nenori jūsų klausyti?

– Jokių būdų negalėtume, – atsakė Glaukonas.

– Tai turėkite galvoje, kad mes jūsų neklausysime.

328 Adeimantas pridūrė:

– Ar žinote, kad šį vakarą deivės garbei bus raitelių lenktynės su deglais?

– Raitelių? – paklausiau aš. – Tai naujiena. Ar jie raiti lenktyniaus, perduodami vieni kitiems deglus? Ar tai nori pasakyti?

– Taip, – atsakė Polemarchas. – Be to, bus naktinės iškilmės, jas vertėtų pamatyti. Taigi po vakarienės pakilsime ir eisime pažiūrėti tų iškilmių. Ten bus daug jaunuolių, galėsime pasikalbėti. Tik pasib

Glaukonas tarė:

– Matyt, reikės pasilikti.

– Jei tu taip manai, – tariau, – tai taip ir padarykime.

Taigi nuėjome į Polemarcho namus. Tenai rado me Polemarcho brolius Lisiją ir Eutidemą, o su jais chalkedonietį Trasimachą, pajanietį Charmantidą ir Aristonimo sūnų Kleitofontą. Buvo namie ir Polemarcho tėvas Kefalas. Jis man atrodė labai susenęs, c mat jau seniai buvau jį matęs. Jis sėdėjo krėslė ant pagalvės su vainiku ant galvos, nes ką tik buvo aukojęs namų kieme². Susėdome prie jo – ten aplinkui buvo pristatyta krėslų.

Pamatęs mane, Kefalas tuojau pasisveikino ir tarė:

– Tu, Sokratai, nedažnai ateini į Pirėją mūsų atlankyti. O reikėtų. Jei aš dar turėčiau tiek jėgų, kad galėčiau lengvai išsiruošti į miestą, tau nereikėtų į čia vaikščioti – mes pas tavo ateitume. Bet dabar d jau tu turėtum dažniau mus aplankyti. Žinok, kad juo labiau nyksta kiti, kūniški, malonumai, tuo didesnis kyla noras pasikalbėti ir tuo daugiau malonumo teikia pokalbiai. Taigi neatsisakyk padaryti man šį malonumą: ir su šiais jaunuoliais bendrauk, ir mus dažniau aplankyk! Juk esame seni pažįstami ir artimi draugai.

– Kefalai, – tariau, – iš tikro aš mėgstu kalbėtis su senais žmonėmis. Mat jie jau yra nuėję tą kelią, kuriuo ir mums galbūt teks keliauti. Todėl, man rodos, kaip tik iš jų reikia sužinoti, koks tas kelias – e ar sunkus ir duobėtas, ar lygus ir patogus. Kadangi jau esi pasiekęs tą amžių, kai, anot poetų, stovima prie „senatvės slenksčio“, tai kaip tik iš tavęs norėčiau sužinoti, ar šis amžiaus tarpas tau atrodo sunkus, ar tu kitaip apie jį pasakytum.

– Sokratai, – atsakė jis, – prisiekiu Dzeusu, aš 329 tau pasakysiu taip, kaip man atrodo. Mes, maždaug vieno amžiaus žmonės, dažnai sueiname į draugę, pateisindami senovės priežodį³. Dauguma iš mūsų nuėję dejuoja, ilgisi jaunystės malonumų, prisimena meilės džiaugsmus, išgertuves, puotas ir kitus pamšius dalykus ir kremtasi, tarsi netekę didelių gėrybių: atseit, tada tai jie gerai gyvenę, o dabar jau nebeseą gyvenimo! Kai kurie skundžiasi, kad namiš- b kiai ižeidinėja jų senatvę, ir vis traukia savo giesmę, kiek nelaimių jiems atnešusi senatvė. Man atrodo, Sokratai, kad jie kaltina ne tą, kas kaltas, nes joigu būtų kalta senatvė, tai ir aš dėl senatvės patirčiau tas pačias nelaimes, ir visi kiti, kurie sulaukė tokio amžiaus; o aš sutikau senių, kurie buvo

visai kitaip nusiteikę, tarp jų ir poetą Sofoklį. Kartą
c man girdint kažkas jo paklausė: „Sofokli, o kaip dėl
meilės teikiamų smagumų? Ar dar įstengi turėti rei-
kalų su moterimi?“ „Tylėk, žmogau, – atsakė Sofok-
lis, – su didžiausiu malonumu ištrūkau iš meilės,
tarsi būčiau pabėgęs nuo žiauraus ir pašėlusio val-
dovo.“

Man ir tada tas jo atsakymas labai patiko, ir šian-
dien jis ne mažiau patinka. Senatvė iš tikrųjų išlais-
vina nuo tokių dalykų ir suteikia visišką ramybę.
Kai aistros susilpnėja ir apimsta, tada visiškai pa-
sitvirtina Sofoklio žodžiai: žmogus jaučiasi išsivada-
d vęs nuo daugybės šėlstančių valdovų. Panašiai yra
ir su senių skundais dėl visokių negerovių bei san-
tykių su namiškiais: kalta, Sokratai, ne senatvė, o
žmogaus būdas. Kas gyvena tvarkingai ir yra sugy-
venamas, tam ir senatvė nebūna labai sunki; o kas
ne toks, tam, Sokratai, ir senatvė, ir jaunystė būna
sunki.

Gėrėdamasis tokiu jo atsakymu ir norėdamas jį
dar labiau įtraukti į pokalbį, tariau:

e – Kefalai, aš manau, jog dauguma žmonių, girdė-
dami tokius žodžius, nesutiks su tavimi ir manys,
kad tu lengvai pakeli senatvę ne dėl savo būdo, o
dėl to, jog turi didelį turtą. Juk turtingieji, kaip sa-
koma, turi kuo palengvinti senatvę.
– Teisingai sakai, – tarė Kefalas, – jie nesutiks.
Iš dalies jie teisūs, bet ne tiek, kiek įsivaizduoja.
330 Tiesa glūdi Temistoklio⁴ atsakyme kažkokiam seri-
ficiui⁵, kuris jį įžeidinėjo teigdamas, kad Temis-
toklis pelnęs šlovę ne savo nuopelnais, kad už ją jis
esąs skolingas savo miestui: „Teisybė. Būdamas se-
rifietis, aš nebūčiau garsus, bet tu nebūtum garsus
ir būdamas atėnietis.“ Šie žodžiai tinka ir neturtin-
giems žmonėms, kurie sunkiai pakelia senatvę: ro-

miam žmogui, jeigu jis beturtis, senatvė nebus labai
lengvai pakeliama, bet ir prasto būdo žmogus, kad
ir koks turtingas, nebus savimi patenkintas.

Aš vėl paklausiau:

– Ar tu, Kefalai, daugumą savo turtų paveldėjai,
ar pats išigijai?

– Kur aš tau, Sokratai, išigyčiau! Turtų kaupimo b
atžvilgiu aš esu per vidurį tarp senelio ir tėvo. Se-
nelis, mano bendravardis, paveldėjęs maždaug tokio
dydžio turtą, kokį aš dabar turiu, padidino jį kele-
riopai, o mano tėvas Lisanijas padarė jį mažesni,
negu aš dabar turiu. Aš esu patenkintas, kad sū-
nums palieku ne mažesni, o truputį didesni turtą
negu paveldėjau.

– Šito tavęs paklausiau todėl, – tariau, – kad
man atrodo, jog nesi labai prisirišęs prie savo turtų; c
taip elgiasi daugiausia tie, kurie ne patys išigijo tur-
tus. O tie, kurie patys sukaupė, dvigubai labiau pri-
siriša prie turtų negu kiti. Mat kaip poetai myli
savo kūrinį, kaip tėvai myli vaikus, taip ir tie,
kurie išigijo turtus, jais rūpinasi, nes tai yra jų pa-
čių darbo vaisius; be to, kaip kiti, taip ir jie prisiriša
prie turtų ir dėl jų teikiamos naudos. Su tokiais
žmonėmis sunku bendrauti, nes jie nori kalbėti tik
apie turtus.

– Teisybę sakai.

– Tikrą teisybę. Bet dar man pasakyk: kokią di- d
džiausią naudą, tavo nuomone, teikia turtai?

– Tokią, – tarė Kefalas, – kad man sunku įtikinti
žmones jos naudingumu. Tu žinai, Sokratai, jog kai
žmogus pajunta, kad mirtis jau nebetoli, jį apima
baimė ir nerimas dėl tokių dalykų, kurie jam anks-
čiau nė į galvą neateidavo. Visokie pasakojimai apie
Hada⁶ – kad už šičia padarytas neteisybes tenai
reikėsia atlikti bausmę, – iš kurių anksčiau jis tik e

juokėsi, dabar sukelia nerimą jo sieloje: o jeigu tai tiesa? Ir jis pats – ar dėl senatvės negalios, ar dėl to, kad jau yra netoli ano pasaulio, – pradeda į visa tai žiūrėti rimčiau. Apimtas baimės ir nepasitikėjimo savimi, jis peržvelgia savo gyvenimą, ar nėra kartais ko nors kaip nors nuskriaudęs. Tas, kuris randa savo gyvenime daug nedorybių, išsigąsta lyg vaikas, staiga pažadintas iš miego, ir gyvena laukdamas ateityje tik blogo. O tą, kuris nesijaučia ką nors pikta padaręs, visuomet lydi, kaip sako Pindaras⁷, graži viltis, maloni senatvės maitintoja. Šis poetas, Sokratai, yra labai gražiai pasakęs, kad su tuo, kuris nugyvena gyvenimą teisingai ir šventai,

eina kartu

Malonioji senatvės maitintoja,

Puoselėjanti širdį viltis, –

Daugiausia ji valdo žmonių besiblaškančią dvasią.

Puikūs, nuostabūs žodžiai! Šitai turėdamas galvoje, aš manau, kad būti turtingam yra labai vertingas dalykas – žinoma, ne kiekvienam žmogui, o tik padoriam. Idant iškeliAUTUM į aną pasaulį nebijodamas, kad ką nors – net prieš savo norą – būsi apgavęs, kam nors pamelavęs ar kad kam nors lieki skolingas – ar dievui aukų, ar žmogui pinigų, – štai dėl ko labai svarbu būti turtingam. Yra daug ir kitų dalykų, kur turtai reikalingi, bet viską apsvarstęs ir palyginęs aš vis dėlto manyčiau, Sokratai, kad šitam dalykui turtas protingam žmogui ypač reikalingas.

c – Tu puikiai kalbi, Kefalai, – pasakiau. – Bet štai teisingumas – ar teisingumu mes vadinsime tiesiog tiesos sakymą ir sugražinimą to, kas ką yra iš ko nors paėmęs, ar šiuos du dalykus kartais vadinsime teisingais, o kartais neteisingais? Pateiksiu tau pavyzdį. Jei kas iš draugo, turinčio sveiką protą, pasi-

skolintų ginklą, o vėliau šis išprotėjęs reikalautų ginklą gražinti, tokiu atveju kiekvienas pasakys, kad nereikia gražinti ir kad tas, kuris gražintų, pasieltų neteisingai, kaip ir tas, kuris tokiam žmogui sakytų tiesą.

– Teisingai kalbi.

– Taigi „sakyti tiesą ir grąžinti tai, ką paėmei“ dar nebus teisingumo apibrėžimas.

– Kaip tik bus, Sokratai, – įsiterpė Polemarchas, – jei bent kiek tikėsime Simonidu⁸.

– Na, – tarė Kefalas, – jūs čia svarstykite, o man jau metas pasirūpinti aukojimu.

– Vadinasi, Polemarchas bus tavo ipėdinis? – paklausiau jo.

– Žinoma, – atsakė Kefalas šypsodamasis ir tuoju išėjo aukoti.

– Na, tai tu, žodžio ipėdini, – tariau, – pasakyk, e ką sako Simonidas, kad tu jam pritari?

– Kad yra teisinga kiekvienam atiduoti tai, ką esi skolingas. Man atrodo, kad tai gerai pasakyta.

– Žinoma, sunku netikėti Simonidu – tai išmintingas ir dieviškas žmogus. Bet ką jis turi galvoje taip sakydamas, tu, Polemarchai, galbūt supranti, o aš nesuprantu. Tik aišku, kad Simonidas ne tai norėjo pasakyti, apie ką mes ką tik kalbėjome, – būtent kad jei kas pasidėjo ką pas ką nors, o paskui išprotėjęs reikalauja gražinti, tai reikia jam atiduoti, nors paimtas daiktas jau yra skola, kurią turime gražinti. Ar ne taip?

– Taip.

– Taigi jokių būdu nereikia atiduoti daikto, kai jį gražinti reikalauja beprotis?

– Teisybė.

– Matyt, Simonidas sakydamas, jog yra teisinga gražinti skolą, turi galvoje ką kita.

– Dievaži, tikriausiai ką kita. Simonidas mano, kad draugai privalo draugams daryti gera, o bloga – niekuomet.

– Suprantu, – pasakiau. – Kai kas nors gražins b pinigų tam, kuris juos pas jį pasidėjo, tai nebebus skolos gražinimas, jei tas gražinimas ir gražintojui, ir gavėjui bus žalingas, o gražintojas ir gavėjas bus draugai. Ar ne šitai norėjo pasakyti Simonidas?

– Kaip tik šitai.

– Na, o priešams ar reikia gražinti skolą, jei esame skolingi?

– Aišku, – atsakė Polemarchas, – ir jiems privalome gražinti tai, kas pridera. Mano manymu, priešas privalo atsilyginti priešui kaip pridera – ku nors bloga.

c – Atrodo, – tariau, – kad Simonidas, būdamas poetas, mišlingai nusakė, kas yra teisinga. Matyt, jis norėjo pasakyti, kad teisingumas – tai gražinimas kiekvienam to, kas jam pridera, o tai jis pavadino skola.

– O tu kaip manai?

– Vardan Dzeuso, jei kas nors būtų paklauses: „Simonidai, o kam gydymo menas atiduoda tai, kas pridera ir tinka, ir ką būtent?“, ką, tavo manymu, jis būtų atsakęs?

– Aišku, kad kūnui vaistus, valgį ir gėrimą.

– O kam virėjo menas atiduoda tai, kas pridera ir tinka, ir ką būtent?

d – Valgiams – prieskonius.

– Gerai, o ką kam duoda tas menas, kurį vadina teisingumu?

– Jei laikysimės to, ką sakėme anksčiau, Sokratai, tai bus menas draugams daryti gera, o priešams – bloga.

Taiigi draugams daryti gera, o priešams – bloga. Simonidas vadina teisingumu?

Man taip atrodo.

O ligos ir sveikatos atžvilgiu kas yra pajėgiau-
niau sergantiems draugams daryti gera, o priešams –
blogu? bydytojas
analo...

Gydytojas.

O jūreiviams, kurių tyko jūreivystės pavojai? e
Vairininkas.

O teisingas žmogus? Kokiais atvejais ir kokiais
veiksmiais jis yra pajėgiausias draugams padėti, o
priešams kenkti?

Man atrodo, kare, vieniems padėdamas kautis,
o kitus puldamas.

Gerai. Bet, mielas Polemarchai, nesergantiems
gydytojas yra nereikalingas.

Teisybė.

O neplaukiantiems – vairininkas.

Taip.

Išėina, kad tiems, kurie nekariauja, teisingas
žmogus yra nereikalingas?

Kažin, ar taip yra.

Tai teisingumas ir taikos metu naudingas?

Naudingas.

Ir žemdirbystė? Ar ne?

Taip.

Kad gautume derlių?

Taip.

Ir batsiuvystė?

Taip.

Manau, sakysi, kad aprūpintų batais.

Aišku.

Na, o teisingumas taikos metu kokiam reikalui
ar kam išgyti, tavo nuomone, yra reikalingas?

Kad būtų galima sudaryti sandorius, Sokratai.

– O ką vadini sandoriais? Ar bendrą veiklą, ar ką kita?

– Bendrą veiklą.

b – Gera. O ar žaidžiant šaškėmis geras ir naudingas bendras bus tas, kuris teisingas, ar tas, kuris moka žaisti šaškėmis?

– Tas, kuris moka žaisti šaškėmis.

– O plytoms ir akmenims mūryti ar teisingasis yra geresnis ir naudingesnis bendras už mūrininką?

– Jokių būdu ne.

– Kitaristas geriau už teisingąjį tinka groti kitarą. O kokiai bendrai veiklai teisingasis tiks geriau negu mūrininkas ar kitaristas?

– Man atrodo, piniginiuose reikaluose.

c – Išskyrus turbūt tuos atvejus, Polemarchai, kai reikia pasinaudoti pinigais, sakysim, kai reikia bendrai pirkti ar parduoti arklių. Tada, manau, geriau tinka arklių žinovas. Ar ne taip?

– Matyt, taip.

– O kai reikia pirkti laivą – laivų statytojas arba vairininkas?

– Suprantama.

– O kai reikia bendrai tvarkyti auksinius ar sidabrinčius pinigus, tai kokiais atvejais teisingasis būna naudingesnis už kitus?

– Kai norime pasidėti pinigus ir atgauti juos sveikus, Sokratai.

– Tai, sakai, kai nenorime jais pasinaudoti, o norime tik laikyti padėtus?

– Taip.

d – Vadinasi, kai pinigais nesinaudoji, tai teisingumas mas būna kaip tik naudingas?

– Turbūt taip.

– Kai reikia saugoti sodininko peilį, teisingumas yra naudingas ir visuomenei, ir paskiram žmogui, o kai reikia juo naudotis, tada reikalingas sodininkas.

Taip atrodo.

Turbūt pasakysi, kad, kai reikia saugoti skydą ir lyrą ir jais nesinaudoti, yra naudingas teisingumas, o kai reikia jais naudotis, tada būna naudingesnis pėstininko ir muzikanto išmanymas.

Aišku, kad taip.

Panašiai yra ir su visais kitais daiktais: kai jais naudojames, teisingumas būna nenaudingas, o kai nesinaudojame – naudingas?

Atrodo, kad taip.

– Taigi, mano mielas, teisingumas nėra toks jau vertingas dalykas, jei jis būna naudingas tik tada, kai nesinaudojama daiktais. Bet pasvarstykime štai ką: ar tas, kuris geriausiai sugeba smogti kumštinėje ar kitokioje rungtyne, nemoka ir geriausiai apsisaugoti nuo smūgių?

– Tikriausiai moka.

– O tas, kuris geriausiai sugeba apsisaugoti nuo ligos, geriausiai moka ir kitam nepastebimai sukelti ligą?

– Man atrodo, moka.

– Ar tas, kuris sugeba slapta sužinoti priešų planus ir rengiamus veiksmus, nebus kartu ir geras kariuomenės sergėtojas?

– Tikriausiai bus.

– Vadinasi, kas ką sugeba saugoti, tą sugeba ir pavogti.

– Atrodo, kad taip.

– Taigi jei teisingasis sugeba pinigų saugoti, tai sugebės juos ir pavogti.

– Pagal tavo samprotavimą taip išeina.

– Taigi mums paaiškėjo, kad teisingas žmogus yra tarsi koks vagis. Tu tai tikriausiai sužinojai iš Homero. Mat Homeras labai vertina Odisėjo motinos senelį Autoliką ir sako, kad jis visus žmones b

pranokęs suktumu ir priesaikos laužymu⁹. Taigi atrodo, kad, pasak tavęs, Homero ir Simonido, teisingumas yra tarsi koks vogimo menas, tik skirtas draugų labui, o priešų nenaudai. Ar ne šitaip norėjai pasakyti?

– Prisiekiu Dzeusu, ne, – tarė jis. – Aš jau nebežinau, ką kalbėjau. Bet man vis tiek atrodo, kad teisingumas – tai daryti gera draugams, o priešams – bloga.

– O ką tu vadini draugais? Ar tuos, kurie atrodo esą geri žmonės, ar tuos, kurie iš tikrųjų yra tokie, net jeigu ir neatrodo geri? Panašiai ir su priešais.

– Suprantama, – tarė jis, – kad kas ką laiko geru, tą ir myli, o ką laiko blogu, to neapkenčia.

– Argi šiuo atžvilgiu žmonės kartais nesuklysta? Daugelį laiko gerais, nors jie nėra geri, ir priešingai. Panašiai ir blogųjų atžvilgiu.

– Suklysta.

– Taigi tokiems žmonėms gerieji yra priešai, o blogieji – draugai.

– Tikrai.

d – Tačiau jie mano, jog teisinga blogiems daryti gera, o geriems kenkti.

– Taip išeina.

– Bet gerieji yra teisingi ir negali neteisingai elgtis.

– Teisybė.

– Taigi pagal tavo žodžius išeitų, kad yra teisinga daryti bloga tiems, kurie nieko bloga nedaro.

– Jokiu būdu, Sokratai, – atsakė jis. – Tokia išvada netikusi.

– Taigi, – tariau, – yra teisinga blogiesiems kenkti, o teisingiesiems – padėti.

– Šita išvada geresnė už aną.

Taigi, Polemarchai, tokiems žmonėms, kurie suklįsta vertindami kitus žmones, dažnai atsitinka, kad jie laiko teisingu dalyku draugams kenkti, nes, e jų akimis, jie yra blogi, o priešams daryti gera, nes jie atrodys jiems esą geri. Tad mūsų išvada bus visai priešinga minėtiems Simonido žodžiams.

Iš tikrųjų, – tarė jis, – taip atsitinka. Bet patikslinkime apibrėžimą. Atrodo, mes netiksliai apibrėžėme draugą ir priešą.

O kaip mes juos apibrėžėme, Polemarchai?

Kas atrodo geras, tas ir esąs draugas.

O kaip mes, – paklausiau, – patikslinsime apibrėžimą?

Draugas yra tas, – atsakė jis, – kuris ir atrodo geras, ir iš tikrųjų yra geras; o kas tik atrodo esąs geras, bet toks nėra, tas atrodo esąs draugas, o iš 335 tikrųjų nėra draugas. Tas pats apibrėžimas tinka ir priešui.

Atrodo, pagal šį apibrėžimą geras žmogus bus draugas, o blogas žmogus – priešas.

Taip.

Matyt, tu nori, kad mes teisingumo apibrėžimą, teigiantį, jog yra teisinga draugui daryti gera, o priešui bloga, papildytume šitaip: yra teisinga daryti draugui gera, jei jis yra geras, ir kenkti priešui, jei jis yra blogas.

Tikrai. Man atrodo, kad šitaip labai gerai pasak b lyta.

Argi teisingam žmogui būdinga kenkti kai kuriems žmonėms? – paklausiau.

Tikriausiai, – atsakė jis, – blogiems žmonėms ir priešams reikia kenkti.

O jei kenki arkliams, ar jie darosi geresni, ar blogesni?

Blogesni.

- Ar šunų, ar arklių vertingumo atžvilgiu?
- Arklių.
- O jei kenksi šunims, jie pasidarys blogesni šunų, o ne arklių vertingumo atžvilgiu?
- Aišku, šunų.
- c – O dėl žmonių, bičiuli, argi nesakysime, kad jei-
gu jiems kenksime, jie taps blogesni žmogiškųjų ver-
tybių atžvilgiu?
- Tikriausiai.
- O argi teisingumas ne žmogaus vertybė?
- Be abejo.
- Taigi, bičiuli, ir tie žmonės, kuriems kenkiame,
būtinai turi pasidaryti neteisingesni.
- Būtinai.
- Argi muzikantai muzika gali padaryti žmones
nemuzikalius?
- Tai neįmanoma.
- O prityrę jojikai jojimu padaryti žmones nemo-
kančius joti?
- Negali.
- O teisingieji teisingumu padaryti žmones netei-
d singus? O geri žmonės savo vertybėmis padaryti
žmones blogus?
- Tai neįmanoma.
- Juk šaldyti, manau, yra ne šilumos, o to, kas
jai priešinga, ypatybė.
- Taip.
- Ir ne sausumo ypatybė yra drėkinti, o to, kas
jam priešinga.
- Aišku.
- O kenkti – ne gero žmogaus ypatybė, bet jam
priešingo.
- Suprantama.
- Teisingasis – tai juk geras žmogus.
- Aišku, geras.

– Vadinasi, Polemarchai, ne teisingo žmogaus dar-
bas kenkti – ar draugui, ar kam kitam; tai darbas
to, kas jam priešingas, tai yra neteisingo žmogaus.

– Man atrodo, kad tu, Sokratai, kalbi visai teisin-
gai.

– Taigi, jei kas sako, kad teisingai elgtis – tai e
kiekvienam atiduoti tai, kas pridera, ir jeigu jis tą
atidavimą supranta taip, kad teisingas žmogus pri-
valo daryti žalą priešams, o draugams – tai, kas
iseina jiems į naudą, tai žmogus, kuris šitaip sako,
nėra išminčius, nes jis kalbėjo netiesą – juk mums
paaiškėjo, kad niekada nėra teisinga kam nors da-
ryti žalą.

– Šutinku su tuo, – atsakė Polemarchas.

– Taigi, – pasakiau, – aš ir tu – abu drauge ko-
vosime prieš kiekvieną, kuris tvirtins, kad šitaip yra
pasakęs Simonidas ar Biantas, ar Pitakas¹⁰, ar koks
kitas išmincingas ir garsus vyras.

– Aš esu pasirengęs dalyvauti toje kovoje, – atsa-
kė jis.

– Ar žinai, – tariau, – kieno man atrodo būsiąs 336
tas posakis, kuris teigia, jog esą teisinga draugams
daryti gera, o priešams kenkti?

– O kieno? – paklausė Polemarchas.

– Manau, kad jis bus Periandro ar Perdiko, ar
Kserkso, ar tėbiečio Ismenijo¹¹, ar kieno nors kito,
dėl savo turtų įsivaizduojančio save galingu vyru.

– Labai teisingai kalbi.

– Gerai, – pasakiau. – Bet kadangi paaiškėjo,
kad ne tai yra teisingumo ir to, kas teisinga, esmė,
tai kas gi kita teisingumas dar galėtų būti?

Mums kalbant Trasimachas jau ne kartą mėgi- b
no įsikišti į pokalbį, bet greta sėdėjusieji, norėdami
iki galo išklaudyti kalbą, jį vis sulaikydavo. Kai tik
baigėme kalbėti ir aš pasakiau paskutinius žodžius,

jis nebeįstovėjęs ir, visas įsitempęs, puolė mus lyg žvėris, tarsi norėdamas sudraskyti.

Mes su Polemarchu nejuokais išsigandome ir susigūžėme, o jisai kreipdamasis į visus suriko:

c – Ką jūs čia, Sokratai, tiek laiko plepate niekus! Ko vaidinate naivuolius ir pakaitomis vienas kitam nusileidžiate? Jeigu iš tikrųjų nori sužinoti, kas yra teisingumas, tai neklausinėk ir nesipuikuok, kad gali sukirsti kitų atsakymus. Juk žinai, kad klausinėti yra lengviau negu atsakinėti; tu ir pats atsakinėk ir pasakyk, ką vadini teisingumu. Žiūrėk, kad man ne-

d sakytum, jog tai yra pareiga arba jog tai yra naudingumas, arba tikslingumas, arba pelningumas, arba tinkamumas! Kad ir ką sakysi, sakyk aiškiai ir tiksliai. Aš nepažįstu, kad man tokius niekus pasakotum!

Tie žodžiai mane pribloškė; išsigandęs pažvelgiau į jį. Ir jeigu aš nebūčiau pažiūrėjęs į jį pirmiau, negu jis į mane, būčiau turbūt netekęs žado!¹² Laimei, kai e jis pradėjo nirsti dėl mūsų pokalbio, aš į jį pažiūrėjau pirmas ir todėl dabar įstengiau jam atsakyti. Truputį drebėdamas tariau:

– Trasimachai, nepyk ant mūsų! Jeigu mudu – aš ir jis – ir suklydome nagrinėdami šį klausimą, tai suklydome ne iš blogos valios. Negi tu manai, kad ieškodami aukso mes savo noru vienas kitam nusileistume ir taip sukliudytume jį surasti? O juk mes ieškome teisingumo, kuris yra daug kartų brangesnis už auksą. Nejaugi mes, užuot dėję visas pastangas jį surasti, tarsi kokie kvailiai vienas kitam nuolaidžiaujame? Tik pagalvok, mano mielas! Deja, mes neįstengėme jo surasti. Tad jūs, kurie įstengiate tai padaryti, užuot ant mūsų pykę, turėtumėte mūsų pagailėti.

Tai išgirdęs, Trasimachas karčiai nusijuokė ir tarė:

– O Herakli! Štai toji įprastinė Sokrato ironija! Aš jau seniai tai žinojau ir kitiems iš anksto sakiau, kad tu nesutiksi atsakinėti, o apsimesi kvailėliu ir darysi viską, kad tik nereikėtų atsakinėti, kai tavęs kas ko paklaus.

– Tu esi gudrus, Trasimachai, – tariau, – ir gerai žinai, kad jeigu paklaustum, iš kokių skaičių susideda dvylika, ir paklausęs iš anksto išpėtum: „Žiūrėk, žmogau, kad man nesakytum, jog dvylika – tai b dukart šeši arba triskart keturi, arba šešiskart du, arba keturiskart trys. Aš nepažįstu, kad man tokius niekus taukštum“, – tai, manau, tau būtų aišku, kad niekas į tavo klausimą negalės atsakyti. O jeigu kas tau pasakytų: „Kaip čia išeina, Trasimachai? Argi mano atsakymuose negali būti nė vieno iš tų dalykų, kuriuos tu iš anksto uždraudei? Keistuoli! O jeigu vienas iš tų dalykų būtų teisingas, argi aš turėčiau ką kita sakyti, o ne tiesą? Ar tu sitaip sakei?“ Ką tu jam į tai atsakytum? c

– Tikrai, – atsakė Trasimachas, – panašu į tai, ką aš pirma sakiau.

– O kodėl gi ne? – paklausiau. – O jei ir nebūtų panašu, bet tam, kurio tu klausi, taip atrodytų, tai ar tu manai, kad jis atsakys ne taip, kaip jam atrodo teisinga, vis tiek ar jam drausime, ar ne?

– Vadinasi, ir tu taip darysi? Ir tavo atsakyme bus kas nors, ką aš uždraudžiau?

– Nenustebčiau, – atsakiau, – jei pagalvojęs nutarčiau ir taip padaryti.

– Na, – tarė jis, – o jeigu aš nurodysiu kitokią d atsakymą apie teisingumą, daug geresnį negu visi tie atsakymai? Kokią bausmę tu sau pasiskirsi?¹³

– Kokią gi kitą bausmę, jei ne tą, kuri tinka nemokšai! O nemokšai pritinka pasimokyti iš to, kuris žino. Tai šitokią bausmę aš sau skiriu.

– Koks tu gerutis! – pasakė jis. – Bet, be bausmės mokytis, tu dar ir susimokėk¹⁴!

– Kai tik turėsiu pinigų, – atsakiau.

– Bet juk tu jų turi! – tarė Glaukonas. – Trasimachai, dėl pinigų nesirūpink: mes visi sudėsime Sokratui.

e – A, matau, kad Sokratas galėtų elgtis taip, kaip yra įpratęs: pats neatsakinėti, o kai kitas atsakinės, prikibti prie įrodymų ir juos sukirsti! – pasakė jis.

– Gerbiamasis, – tariau, – kaipgi atsakyti, jei, pirmiausia, nežinai ir sakaisi nežinas, o antra, jei ir turi apie tą dalyką kokią nors nuomonę, tau uždrausta sakyti tai, ką manai, be to, dar žymaus žmogaus? Veikiausiai tau pritiktų kalbėti, juk tu sakaisi 338 žinas ir turįs ką pasakyti. Tad nesididžiuok, būk toks malonus, atsakyk man ir leisk Glaukonui ir kitiems iš tavęs pasimokyti.

Man tai pasakius, ir Glaukonas, ir kiti pradėjo jo prašyti, kad neatsisakytų. Buvo aiškiai matyti, jog Trasimachas trokšta kalbėti, kad pasižymėtų, nes tarėsi turįs puikų atsakymą, bet jis apsimetė labai norįs, kad aš atsakyčiau. Pagaliau jis nusileido ir tarė:

b – Štai koks Sokrato gudrumas! Kitų jis nenori mokyti, o pats visur vaikščiodamas mokosi iš kitų ir net jiems už tai neatsidėkoja!

– Kad aš iš kitų mokausi, teisybę sakai, Trasimachai, bet kad aš esą neatsidėkojau, klysti. Aš juk atsilyginu, kiek įstengiu, o įstengiu tik pagirti, nes pinigų neturiu. O kaip noriai aš šitai darau, kai kas nors, mano nuomone, gerai kalba, tu ir pats tuo

pamatysi, kai tik man atsakysi; aš esu įsitikinęs, kad tu gerai kalbėsi.

– Tad klausyk, – tarė jis. – Aš teigiu, kad teisingumas yra ne kas kita, kaip tai, kas naudinga stipresniajam. Na, ko nepagiri? Matyt, nenori.

– Kai tik suprasiu, ką tu kalbi, – atsakiau. – Kol kas dar nesuprantu. Tu sakai, kad teisingumas yra tai, kas naudinga stipresniajam. Ką tu nori tuo pasakyti, Trasimachai? Jei daugiakovininkas Polidamantas¹⁵ yra stipresnis už mus ir jo kūno jėgoms palaikyti yra naudinga jautiena, tai ar ir mums, silpnesniems už jį, naudinga ir teisinga valgyti jautieną? d

– Tu bjaurus, Sokratai, – pasakė jis; – kimbi prie žodžių, kad kuo labiau iškreiptum mano apibrėžimą.

– Visai ne, mielasis, tik tu pasakyk aiškiau, ką turi galvoje.

– Argi tu nežinai, – tarė jis, – kad vienos valstybės yra tironų valdomos, kitos tvarkosi demokratiškai, o dar kitos yra aristokratų rankose?

– Kaip nežinosi!

– Ir kad kiekvienoje valstybėje viešpatauja valdžia?

– Žinoma.

– Kiekviena valdžia leidžia įstatymus savo pačios e naudai: demokratija – demokratiškus, tironija – tironiškus; panašiai daro ir kitos valdžios. Išleidusios įstatymus, jos paskelbia, kad jie yra teisingi valdiniam – tuo tarpu jie yra naudingi patiems valdantiejiems, – ir tuos, kurie jų nesilaiko, baudžia kaip įstatymų pažeidėjus ir nusikaltusius teisingumui. Šitai, mielasis, aš ir norėjau pasakyti: visose valstybėse teisingumu laikoma tas pat – tai, kas 339 naudinga esamai valdžiai. O juk valdžia yra jėga. Todėl, jeigu teisingai samprotauji, išeina, kad tei-

singumas visur yra tas pat – tai, kas naudinga stipresniajam.

– Taip, – pasakiau, – dabar aš suprantu, ką tu kalbi. Pamėginsiu išsiaiškinti, ar tai tiesa, ar ne. Tu ir pats, Trasimachai, atsakei, kad teisingumas yra tai, kas naudinga, nors man uždraudei taip atsakyti. Tu tik dar pridėjai „stipresniajam“.

b – Matyt, visai nereikšmingas priedas, – tarė jis.

– Dar neaišku, gal jis ir svarbus. Tik aišku, kad reikia ištirti, ar tu sakai tiesą. Ir aš sutinku, kad teisingumas yra kažkas naudinga. Bet tu priduri „stipresniajam“, o aš šito nežinau. Todėl šitai dar reikia išsiaiškinti.

– Tai aiškinkis, – tarė jis.

– Taip ir padarysiu, – atsakiau. – Sakyk man, ar tu teigi, kad paklusti valdantiesiems taip pat yra teisinga?

– Teigiu.

c – Ar bet kurios valstybės valdantieji yra neklystantys, ar gali ir suklysti?

– Suprantama, – atsakė jis, – jie gali ir suklysti.

– O ėmęsi leisti įstatymus, ar neišleidžia vienu įstatymu teisingu, o kitų – neteisingu?

– Aš taip ir manau.

– Bet išleisti teisingus įstatymus jiems patiems yra naudinga, o išleisti neteisingus – nenaudinga. Ar taip?

– Taip.

– Ar valdiniai turi vykdyti viską, ką tik nustato valdovai? Ar tai bus teisinga?

– O kodėl gi ne?

d – Taigi, pasak tavęs, išeina, kad yra teisinga vykdyti ne tik tai, kas stipresniajam naudinga, bet ir tai, kas priešinga, tai yra nenaudinga.

– Ką tu sakai? – tarė jis.

– Man atrodo, sakau tą patį, ką ir tu. Išsižiūrėkime atidžiau. Argi mes nesutarėme, kad valdovai, išsakydami valdiniam vykdyti jų nurodymus, kartais suklysta ir pasirenka ne tai, kas jiems patiems yra naudinga, tuo tarpu iš valdinių pusės bus teisinga vykdyti bet kokius valdančiųjų įsakymus? Ar ne taip sutarėme?

– Manau, kad taip.

– Tik prisimink, – tariau aš, – jog tu sutikai, kad e yra teisinga daryti ir tai, kas valdantiesiems ir stipresniesiems yra nenaudinga, kai valdantieji, patys to nenorėdami, įsako daryti tai, kas jiems kenkia; juk, pasak tavęs, yra teisinga, kad valdiniai vykdytų tai, ką jiems įsako. Tokiu atveju, išmintingasis Trasimachai, ar neprisieis padaryti išvadą, kad yra teisinga daryti priešingai, negu tu sakai? Juk silpniesiems įsakoma vykdyti tai, kas stipresniesiems yra nenaudinga!

– Taip, prisieikiu Dzeusu, Sokratai, – sušuko Polemarchas, – visiškai aišku, kad taip!

– Taip, jeigu tu paliudysi jo naudai, – įsikišo Kleitofontas.

– O kam Sokratui reikia liudininko? – tęsė Polemarchas. – Juk pats Trasimachas pripažįsta, kad valdantieji kartais įsako vykdyti tai, kas jiems patiems kenkia, o valdiniai elgiasi teisingai jiems paklusdami.

– Iš tikrųjų, Polemarchai, Trasimachas teigė, jog yra teisinga, kad valdiniai vykdytų valdančiųjų įsakymus.

– Bet, Kleitofontai, jis taip pat teigė, kad teisingumas yra tai, kas naudinga stipresniajam. Nustatęs šiuos du dalykus, jis sutiko, kad stipresnieji kartais liepia silpniesiems ir valdiniam vykdyti tai, kas jiems patiems yra nenaudinga. Iš viso to išeina,

kad nėra nė kiek teisingiau daryti tai, kas stipresniesiems naudinga, negu tai, kas jiems nenaudinga.

– Bet, – paprieštaravo Kleitofontas, – stipresniajam naudingų dalykų jis vadina tai, ką stipresnysis laiko esant sau naudinga. Silpnesnysis šitai turi vykdyti – tai ir esą teisinga.

– Tačiau Trasimachas ne taip kalbėjo, – pasakė Polemarchas.

c – Ar ne vis tiek, Polemarchai? – tariau. – Jei dabar Trasimachas kalba taip, mes taip ir suprasime jo žodžius.

– Sakyk man, Trasimachai, ar tu šitaip norėjai apibrėžti teisingumą: teisinga yra tai, kas stipresniajam atrodo esą naudinga, nesvarbu, ar tai bus iš tikro naudinga, ar ne? Ar galiu teigti, kad tu šitaip sakei?

– Visai ne. Argi tu manai, kad aš stipresniuojau vadinu tą, kuris klysta, ir tada, kai jis klysta?

– Aš maniau, kad tu tai turėjai galvoje, kai suteikai, jog valdantieji nėra neklystantys, bet kartais ir suklysta.

d – Koks tu priekabus, Sokratai, savo samprotavimuose! – tarė jis. – Ar tu, pavyzdžiui, vadini gydytoją tą, kuris suklysta gydymas ligonius, kaip tik dėl to, kad jis suklysta? Arba skaičiuotoją tą, kuris skaičiuodamas suklysta, tada, kai jis suklysta ir kaip tik dėl tos jo klaidos? Aš manau, kad mes tik taip sakome, jog gydytojas suklydo, skaičiuotojas suklydo, gramatikas suklydo. O iš tikrųjų kiekvienas iš jų – tiek, kiek jis yra vertas to vardo, kuriuo jį vadiname, – niekuomet nesuklysta. Tad, tiksliai kalbant – nes ir tu giriesi tiksliai kalbas, – niekas, kas gerai išmano savo darbą, neklysta, nes klystama tik tuo atveju, kai trūksta žinių, kitaip tariant, meistriskumo. Taigi nei amatininkas, nei išminčius, nei

valdovas, kai jis yra tikras valdovas, niekuomet nesuklysta, nors dažnai sakoma, kad gydytojas suklydo, valdovas suklydo. Šitokia prasme tu ir turi suprasti mano atsakymą. O labai tiksliai kalbant, valdovas – kiek jis yra tikras valdovas – neklysta; jis neklysdamas išleidžia įsakymą, kuris jam yra geriausias, o valdiniai turi jį vykdyti. Taigi, kaip jau es pradžių sakiau, teisingumas yra daryti tai, kas naudinga stipresniajam.

– Trasimachai, – tariau, – negi tau atrodo, kad aš priekabiauju?

– Taip man atrodo, – atsakė jis.

– Ar tu manai, kad aš samprotaudamas uždavinėčiau tokius klausimus, norėdamas tau iš pasalų pakenkti?

– Aš gerai žinau, kad taip darei, – tarė jis, – bet b tu nieko nepeši: nuo manęs nepaslėpsi savo pikto kėslo, o nepaslėpęs neįstengsi manęs sukirsti pokalyje.

– Gerbiamasis, – pasakiau, – aš net nemėginčiau tavęs sukirsti. Bet kad ir vėl tarp mūsų nekiltų šitoks nesusipratimas, tu man tiksliai pasakyk: ar žodžius „valdovas“ ir „stipresnysis“ tu vartoji įprastine, kasdiene, ar tiksliai apibrėžta prasme, kai sakai, kad bus teisinga, jei silpnesnysis darys tai, kas naudinga stipresniajam?

– Aš turiu galvoje valdovą pačia tiksliausia šio žodžio prasme, – atsakė jis. – Todėl juodink ir šmeižk mane, jei tik gali! Man visai nesvarbu. Bet tu neįstengsi to padaryti.

– Negi tu manai, – tariau, – jog aš esu toks kvailas, c kad imsiuosi kirpti liūtą¹⁶ ir šmeižti Trasimachą?

– O vis dėlto mėginai, – atrėžė jis, – nors tau nepasisekė nei čia, nei kitur.

– Užteks šitokių kalbų, – tariau aš. – Geriau pasakyk man: ar gydytojas tikraja šio žodžio prasme, kaip tu jį čia apibūdina, rūpinasi tik pinigais, ar ligonių gydymu?

– Ligonių gydymu, – atsakė jis.

– O vairininkas? Ar tikras vairininkas yra jūreivių vadovas, ar jūreivis?

– Jūreivių vadovas.

d – Aš manau, jog negalima atsižvelgti tik į tai, kad jis plaukia laivu, ir dėl to vadinti jį jūreiviu. Jis vadinamas vairininku ne dėl to, kad plaukia, o dėl to, kad vairuoja ir vadovauja jūreiviams.

– Teisybę sakai, – tarė jis.

– Išėitų, kad kiekvienas iš jų yra kuo nors naudingas?

– Aišku.

– Argi meno ir amato tikslas nebus surasti ir parūpinti, kas kam naudinga? – paklausiau.

– Tikrai, toks jo tikslas, – atsakė jis.

– O ar bet kuriam menui ir amatui gali būti naudinga dar kas nors, išskyrus jo paties didžiausią tobulumą?

e – Ką tu čia turi galvoje?

– Štai ką, – atsakiau. – Pavyzdžiui, jei tu manęs paklaustum, ar kūnui pakanka būti kūnu, ar jam reikia dar ko nors, aš atsakyčiau: būtinai reikia. Todėl ir atsirado gydymo menas, kad mūsų kūnas yra netobulas ir negali pasitenkinti būdamas toks, koks yra. Menas ir buvo sukurtas tam, kad parūpintų kūnui tai, kas jam naudinga. Ar, tavo manymu, taip sakydamas aš teisingai atsakyčiau?

342 – Teisingai, – atsakė jis.

– Tai ką? Argi pats gydymo menas nėra tobulas? Ar apskritai menui dar yra reikalinga kokia nors kita ypatybė, kaip, pavyzdžiui, akims reikalingas re-

gėjimas, ausims – klausa, ir todėl joms reikalingas koks nors kitas menas, kuris surastų ir parūpintų, kas joms naudinga? O gal ir pačiame mene yra koks netobulumas, ir kiekvienam menui reikalingas kitas menas, kuris surastų, kas pirmajam naudinga, o antram ieškančiam menui reikia vėl kito, ir taip be galo? Ar gal pats menas susiras, kas jam naudinga? b O gal menui nereikia nei jo paties, nei kito meno, kad surastų tai, kas pašalins jo netobulumą? Juk nė vienas menas neturi jokio trūkumo, jokios kliaudos, ir jis privalo ieškoti to, kas naudinga ne kam kitam, bet tik tam dalykui, kurio menas jis yra. Tuo tarpu pats menas, kol jis yra menas tikslia to žodžio prasme, ištiesai tikras menas, lieka nepažeidžiamas ir grynas. Na, žiūrėk, ar pagal tavo tiksliausią svastytymo būdą taip išeina, ar kaip kitaip?

Atrodo, kad taip, – pasakė jis.

– Vadinasai, – tariau, – gydymo menas ieško ne c to, kas naudinga gydymo menui, bet to, kas naudinga kūnui.

Taip, – atsakė jis.

Ir jojimo menas ieško ne to, kas naudinga jojimui, bet to, kas naudinga arkliams. Ir kiekvienas kitas menas ieško ne to, kas jam pačiam naudinga, nes jam nieko nereikia, bet to, kas naudinga tam dalykui, kurio menas jis yra.

Atrodo, kad taip, – tarė jis

Bet, Trasimachai, menai valdo ir pajungia sau tuos dalykus, kurių menai jie yra.

Vargais negalais jis su tuo sutiko.

Taigi kiekvienas menas ieško ne to ir įsako ne d tai, kas naudinga stipresniajam, o tai, kas naudinga silpniesniajam, kurį jis valdo.

Trasimachas bandė prieštarauti, bet pagaliau su tuo sutiko. Kai jis sutiko, aš tariau:

– Ar lygiai taip pat ir kiekvienas gydytojas – jei jis yra tikras gydytojas – ieško ne to ir įsako ne tai, kas yra naudinga gydytojui, bet tai, kas naudinga ligoniui? Juk sutarėme, kad gydytojas tikslia šio žodžio prasme yra kūnų valdytojas, o ne pinigų glemžikas. Juk šitaip sutarėme?

Jis sutiko.

– Juk ir vairininkas tikslia šio žodžio prasme yra jūreivių vadovas, o ne jūreivis?

e Jis sutiko.

– Taigi toks vairininkas, kuris yra ir vadovas, rūpinsis ne tuo ir įsakys ne tai, kas naudinga jūreiviui – tam, kurį jis valdo.

Trasimachas vargais negalais sutiko.

– Taigi, Trasimachai, – tariau, – ir kiekvienas valdovas, kaip valdovas, vis tiek kokią valdžią jis turėtų, rūpinasi ne tuo ir įsako ne tai, kas jam pačiam yra naudinga, o tai, kas naudinga valdiniui, kurio labui jis veikia; ką tik jis kalba ir ką tik jis daro, visada kalba ir daro žiūrėdamas jo ir to, kas naudinga valdiniui ir kas jam tinka.

343 Kai svarstydami priėjome šią vietą ir visiems dalyviams pasidarė aišku, kad teisingumo apibrėžimas pakrypo visai į priešingą pusę, Trasimachas, užuot atsakęs, paklausė:

– Sakyk, Sokratai, ar tu turi auklę?

– Ką? – pasakiau. – Tu verčiau atsakytum, o ne šitokių dalykų klaustum.

– Juk tavo auklė nemato, kad tau varva snarglys, ir nenušluosto tau nosies, – tarė jis. – O reikėtų. Ji tavęs neišmokė skirti avies nuo piemens.

– Ką tu čia dabar paistai? – tariau.

b – Mat tu manai, kad aviganiai arba jaučiaganiai prižiūri savo avis ir jaučius, juos šeria, jais rūpinasi turėdami kokią kitą tikslą, o ne šeiminingų ir savo

pačių gerovę. Tu manai, kad ir valstybių valdovai, kurie iš tikrųjų valdo, žiūri į savo valdinius kažkaip kitaip, negu piemenys į avis, ir kad jie dieną naktį rūpinasi kuo kitu, o ne tuo, kad patys turėtų kuo daugiau naudos. Tu taip toli esi nuėjęs tirdamas, kas yra teisingumas ir kas teisinga, kas yra neteisingumas ir kas neteisinga, jog net nežinai, kad teisingumas ir tai, kas teisinga, iš tikrųjų yra svetimas T 1 gėris: stipresniajam ir valdančiajam tai teikia naudą, o tam, kuris paklūsta ir tarnauja, – gryniausią žalą. Neteisingumas – atvirkščiai: jis valdo iš tikrųjų naivius ir teisingus žmones, o valdiniai daro tai, kas naudinga stipresniajam, ir jam tarnaudami daro jį laimingą, bet patys negauna iš to jokios naudos. Naivuoli Sokratai, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad teisingas žmogus, palyginti su neteisingu, visur pralaimi. Pirmiausia sandoriuose, kai vienas su kitu imasi kokio bendro reikalo: tu niekur nerasi, kad, kai toks sandoris baigiasi, teisingasis būtų laimėjęs ir neteisingojo – jis visada pralaimi. Toliau – santykiuose su valstybe: kai reikia mokėti mokesčius, teisingasis, tokį patį turtą turėdamas, įneša daugiau pinigų, o neteisingasis – mažiau; kai reikia gauti, teisingasis nieko negauna, o neteisingasis gerai papelno. Kai vienas ir kitas užima kokią nors vietą valdžioje, net jei teisingasis neturėtų jokių kitų nuostolių, nukenčia jo namų reikalai, nes jis neturi laiko jais užsiimti, o iš valstybės reikalų jis negali pasipelnyti, nes yra teisingas. Be to, jis išipyksta giminiams ir pažįstamiems, nes, nenorėdamas pažeisti teisingumo, atsisako jiems padėti. O neteisingam žmogui viskas klostosi priešingai. Aš turiu galvoje 344 tai, kuris, kaip sakiau, sugeba gerai pasipelnyti. Jei tu nori nuspręsti, kiek asmeniškai naudingiau yra būti neteisingam negu teisingam, turi gerai į jį įsi-

žiūrėti. Lengviausiai tai suprasi, jeigu imsi aukščiausio laipsnio neteisingumą, kuris neteisingąjį padaro laimingiausią, o neteisingumo aukas ir tuos, kurie nenori neteisingai elgtis, – nelaimingiausius. Tokia yra tironija. Jinai ne po truputį grobia svetimus turtus, bet iš karto, griebdamasi klastos ir smurto, ir nedaro skirtumo tarp to, kas šventa ir nešventa, kas privatu ir kas visuomenės. Jei paskiras asmuo padaro tik dalį šių nusikaltimų, jis yra baudžiamas ir užsitraukia didžiausią gėdą. Tokius žmones vadina šventvagiais, vergų grobikais, išlaužėliais, plėšikais, vagimis – pagal tai, koki nusikaltimą jie padarė. O jei kas ne tik atima iš piliečių turta, bet ir juos pačius paverčia vergais, tokius žmones, užuot pavadinę kuriuo nors gėdingu vardu, vadina laimingais ir turtingais ne tik bendrapiliečiai, bet ir kiti, kurie sužino, kad jie padarė pačius didžiausius nusikaltimus. Mat tie, kurie smerkia neteisingumą, bijosi ne elgtis neteisingai, o patys patirti neteisingumą. Tad neteisingumas, Sokratai, jei jis didelis, yra stipresnis už teisingumą, labiau pritinga laisvam žmogui ir yra valdingesnis; teisingumas, kaip jau iš pradžių sakiau, yra tai, kas naudinga stipresniajam, o neteisingumas yra naudingas ir pravartus pats sau.

d Tai pasakęs Trasimachas, tarsi vanotojas užpylęs mums ausis žodžių srautu, jau ketino išeiti, bet pokalbio dalyviai jo neišleido, privertė pasilikti ir savo žodžius pagrįsti įrodymais. Ir aš pats jo šito prašiau sakydamas:

– Gerbiamasis Trasimachai, pabērei mums tokius žodžius ir dabar ruošiesi išeiti nei pakankamai įrodęs jų tikrumą, nei pats būdamas įsitikinęs, kad iš tikro taip yra, kaip tu sakei. Negi manai, kad tai e menkniekis – imtis apibrėžti toki dalyką? Juk tai

gyvenimo taisyklė, pagal kurią gyvendamas kiekvienas iš mūsų turėtų gyvenime kuo daugiausiai naudotis!

– Aš manau, – atsakė Trasimachas, – kad čia yra
kitaip.

- Atrodo, – tariau, – kad tu mums visai nesirūpini, tau visai nesvarbu, ar mes, nežinodami to, ką tu sakaisi žinąs, gyvensime blogiau, ar geriau. Bet, gerasis žmogau, malonėk ir mums tai atskleisti. Mūsų čia tiek daug: tau labai apsimokės, jeigu padarysi mums gera. Dėl savęs paties aš galiu pasakyti, jog netikiu ir nemanau, kad neteisingumas būtų naudingesnis už teisingumą, net ir tuo atveju, kai neteisingumui būtų leidžiama laisvai veikti ir niekas netrukdytų jam daryti, ką nori. Mano mielas, tegul kas nors būna neteisingas, tegul jis gali slapta arba jėga daryti skriaudas, vis tiek aš nepatikėsiu, kad neteisingumas yra naudingesnis už teisingumą. Galimas daiktas, kad ir dar kas nors iš mūsų taip mano, ne aš vienas. Tad, garbusis žmogau, įtikink mus galutinai, kad teisingumą labiau vertindami už neteisingumą mes galvojame neteisingai.

– Kaipgi aš tave įtikinsiu? – tarė jis. – Jeigu tavęs neįtikino tai, ką čia kalbėjau, ką man su tavim daryti? Ar turėčiau grūste igrūsti įrodymus tau (siela)?

– Vardan Dzeuso, – tariau, – šitaip nedaryk! Tu pirmiausia laikykis to, ką pasakai, o jei norėsi savo nuomonę pakeisti, daryk tai atvirai ir neapgaudinėk mūsų! O dabar, Trasimachai, grįžkime prie to, kas buvo pasakyta. Iš pradžių apibrėžęs tikrą gydytoją, tu vėliau nepagalvojai, jog to paties tikslumo reikia laikytis ir apibrėžiant tikrą piemenį. Tu manai, jog jis gano avis tik todėl, kad yra piemuo, nesirūpindamas jų gerove, o tarsi koks puotautojas, tik ketinda-

mas jomis pasivaikšinti už stalo, arba kaip pirklys,
d kad jas parduotų, tik ne kaip piemuo. O juk piemens menas neturi jokio kito tikslo, kaip tik parūpinti kuo daugiau gero tam, kam jis yra skirtas, tai yra avims, nes pats piemens menas nestokoja gerų ypatybių ir lieka geras tol, kol jam nieko nestinga, kad būtų tikru piemens menu. Todėl aš ir dabar manau, kad mums būtinai reikia sutikti, jog kiekviena valdžia, kaip valdžia, rūpinasi ne kieno nors kito
e gerove, o tik tų, kuriuos ji valdo ir globoja, vis tiek ar tai bus valstybė, ar paskiras asmuo. O ar tu manai, kad valstybių valdovai – jeigu jie yra tikri valdovai, – valdo savo noru?

– Prisiekiu Dzeusu, – atsakė jis, – ne tik manau, bet ir gerai žinau.

– Betgi, Trasimachai, – tariau, – ar tu nepastebėjai, kad kitų valdžios vietų niekas nenori užimti savo noru, o reikalauja atlyginimo, nes mano, jog iš tos valdžios vietos ne jiems bus nauda, o tik valdiniam? Pasakyk man štai ką: ar nesakome, jog vienas menas skiriasi nuo kito tuo, kad turi skirtingą galią? Tik, brangusis, nepasakyk kokios keistenybės, nes kitaip nepasivarysime į priekį svarstydami.

– Jie iš tikro skiriasi savo galiomis, – atsakė jis.

– Argi kiekvienas menas neteikia mums tik jam vienam būdingos naudos, o ne naudą apskritai? Pavyzdžiui, gydymo menas teikia sveikatą, laivo vairavimo menas – saugumą plaukiant. Panašiai ir kiti menai.

– Tikrai taip, – atsakė jis.

b – Taigi užmokesčio už darbą menas teikia atlyginimą. Juk jis tam ir skirtas. O gal tu gydymo meną ir vairavimo meną laikai tuo pačiu menu? Arba, jei nori tiksliai apibrėžti, kaip anksčiau siūlei, pasakyk: jei kas nors vairuodamas laivą išgyja, nes jam

yra naudinga plaukioti jūroje, ar dėl to jo meną pavadinsi gydymo menu?

– Jokiu būdu ne, – atsakė jis.

– Aš manau, ir užmokesčio už darbą meno nepavadinsi gydymo menu, jei kas juo užsiimdamas pasveiksta?

– Aišku, kad ne.

– Ir gydymo meno nepavadinsi užmokesčio už darbą menu, jei gydantysis gauna atlyginimą?

– Ne, – tarė jis.

– Argi mes nesutarėme, kad kiekvienas menas yra savaip naudingas?

– Tegul bus taip.

– Taigi, jeigu yra kokia nors visiems meistrams bendra nauda, tai aišku, kad jie ją gauna naudodamiesi bendru pridėtinio dalyku, kuris ir teikia tą bendrą naudą.

– Atrodo, kad taip.

– Mes teigiame, kad meistrai tą naudą, kurią teikia atlyginimas, gauna iš pridėtinio užmokesčio už darbą meno.

Trasimachas vargais negalais su tuo sutiko.

– Taigi naudą, kurią kiekvienas meistras gauna iš atlyginimo, teikia ne jo paties menas. Tiksliau kalbant, gydymo menas teikia sveikatą, užmokesčio už darbą menas – atlyginimą, statybos menas – namą, o su jais susijęs užmokesčio už darbą menas – atlyginimą už tai. Kiekvienas menas dirba savo darbą ir duoda naudą pagal savo paskirtį. O jei prie meno nebus pridėtas atlyginimas, ar menininkas turės iš jo naudos?

– Atrodo, kad ne.

– Vadinas, kai jis dirba veltui, menas neduoda e jam naudos?

– Mano nuomone, neduoda.

– Dabar, Trasimachai, jau aišku, kad joks menas ir jokia valdžia nesirūpina tuo, kas jai pačiai yra naudinga, bet, kaip jau anksčiau sakėme, parūpina ir įsako tai, kas naudinga valdiniui, nes žiūri tik silpnesniojo, o ne stipresniojo naudos. Todėl, mielas Trasimachai, aš neseniai sakiau, kad niekas savo noru nenori valdyti ir taisyti svetimų trūkumų, o reikalauja atlyginimo, nes tas, kuris nori tinkamai
347 taikyti savo meną, niekuomet neveikia ir neįsako to, kas yra geriausia jam pačiam, o tik tai, kas yra naudinga valdiniui. Štai kodėl tiems, kurie imasi valdyti, reikia atlyginti – arba pinigais, arba garbe, arba bausme, jei atsisako valdyti.

– Ką tu nori tuo pasakyti, Sokratai? – paklausė Glaukonas. – Pirmąsias dvi atlyginimo rūšis aš žinau, bet nesuprantu, kokia ta bausmė, kodėl tu ją priskiri prie atlyginimo.

– Vadinas, tu nesupranti, kaip atlyginama geriausiems, – tariau, – dėl ko valdo dori žmonės, kai jie sutinka valdyti. Argi tu nežinai, kad garbės ir turtų troškimas yra laikomas gėda – toks jis iš tikrųjų ir yra.

– Aš tai žinau, – atsakė jis.

– Todėl geri žmonės nenori valdyti nei dėl turtų, nei dėl garbės. Mat jie nenori nei viešai imdami atlyginimą būti vadinami samdiniais, nei slapta gauti naudos iš valdžios ir būti vadinami vagimis. Jų nevilioja ir garbė, nes jie nėra garbėtroškos. Kad jie sutiktų valdyti, juos reikia priversti ir skirti bausmę. Todėl ir laikoma truputį gėdingu dalyku siekti valdžios savo noru, nelaukiant prievartos. O didžiausia bausmė – tai būti valdomam blogesnio žmogaus, jeigu pats nenori valdyti. Man atrodo, kad bijodami šitos bausmės dori žmonės sutinka valdyti ir valdo. Jie imasi valdyti ne dėl kokio nors numatomo

gerio ir ne dėl malonumo, bet verčiami būtino reikalo, nes neturi už save geresnių nei sau lygių, kuriems galėtų pavesti tvarkyti reikalus. Jei atsirastų valstybė, kurioje gyventų tik geri žmonės, tikriausiai joje kiltų intrigų siekiant išvengti valdžios, panašiai kaip dabar intrigomis siekiama valdžios vietų. Tada paaiškėtų, kad tas, kuris iš tikrųjų yra valdovas, siekia naudos ne sau, o valdiniam, ir kiekvienas tai suprantantis žmogus verčiau sutiktų, kad kitas jam teiktų naudą, negu pats kamuotųsi rūpindamasis kito nauda. Todėl aš jokių būdu nenusileidžiu Trasimachui, kad teisingumas yra tai, kas nau-
e dinga stipresniajam. Bet tai mes apsvarstysime vėliau. Man atrodo, daug svarbesnis yra neseniai Trasimacho pasakytas dalykas, jog neteisingo žmogaus gyvenimas esąs laimingesnis negu teisingo. O kaip tau, Glaukonai, atrodo? Kuris iš tų dviejų teiginių yra teisingesnis?

– Aš manau, – atsakė jis, – kad teisingo žmogaus gyvenimas yra naudingesnis.

– Ar girdėjai, – tariau, – kiek gėrybių Trasima-
chas priskyrė neteisingo žmogaus gyvenimui? 348

– Girdėjau, – atsakė jis, – bet netikiu.

– Tad jeigu nori, pamėginkime jį įtikinti, kad jo teiginys neteisingas. Žinoma, jeigu mums pasiseks surasti kokią nors priemonę jam įtikinti.

– Kur nenorėsi! – atsakė Glaukonas.

– Jeigu mes, – tariau, – sukaupę jėgas į jo kalbą atsakysime savo kalba ir išvardysime, kiek gėrybių teikia buvimas teisingu žmogumi, o po to vėl kalbės jis, ir mes vėl atsakysime į jo kalbą, tai teks suskaičiuoti ir išmatuoti gėrybes, kurias mes priskiriame
b vienam ir kitam gyvenimui, ir pasikviesti teisėją klausimui išspręsti. O jeigu mes svarstysime taip,

kaip iki šiol, vieni su kitais sutardami, tai patys būsime ir teisėjai, ir kalbėtojai.

– Teisingai sakai, – pasakė jis.

– Katras iš šių dviejų būdų tau patinka?

– Antrasis, – atsakė jis.

– Na, Trasimachai, – tariau, – atsakyk man iš pat pradžių. Ar tu teigi, kad tobulas neteisingumas yra naudingas už tobulą teisingumą?

c – Tikrai taip manau, – atsakė jis, – ir pasakiau, kodėl.

– Na, gerai. O ką tu manai apie tuos du dalykus? Turbūt vieną iš jų vadini dorybe, o kitą – nedorybe?

– Kaip nevadinsi.

– Vadinasi, teisingumą vadini dorybe, o neteisingumą – nedorybe.

– Suprantama, brangusis, – tarė jis. – Juk aš ir sakau, kad neteisingumas yra naudingas, o teisingumas – ne.

– Tai kaipgi reikia sakyti?

– Kaip tik atvirkščiai, – atsakė jis.

– Ar teisingumą vadini nedorybe?

– Ne, tik kilniu naivumu.

d – O neteisingumą vadini piktnaudžiavimu?

– Ne, tik sugebėjimu sveikai galvoti, – atsakė jis.

– Ar tau, Trasimachai, neteisingieji atrodo protingi ir geri?

– Bent tie, kurie yra tobulai neteisingi ir sugeba užvaldyti ištisas valstybes ir tautas. O tu turbūt manei, kad aš kalbu apie tuos, kurie pjausto pinigines? Be abejo, ir tokie darbai yra naudingi, jei tik neiškyla aikštėn, – tarė jis. – Bet apie juos neverta kalbėti, palyginti su tais darbais, apie kuriuos aš ką tik kalbėjau.

e – Aš suprantu, – tariau, – ką tu nori pasakyti, tik stebiuosi, kad tu neteisingumą priskiri prie dorybių ir išminties, o teisingumą – prie priešingų dalykų.

– Iš tikro aš juos taip skirstau, – atsakė jis.

– Tai, bičiuli, jau per daug kietas riešutas, ir nelengva į tai ką nors pasakyti. Mat, jei tu būtum teigęs, kad neteisingumas yra naudingas, bet vis tiek būtum sutikęs, jog tai yra ydingas ir gėdingas dalykas, tai mes, remdamiesi viešąja nuomone, turėtume ką atsakyti. Bet dabar jau aišku, kad tu sakysi, jog neteisingumas yra ir gražus, ir stiprus, ir jam priskirsi visas tas ypatybes, kurias mes priskiriame teisingumui, nes išdrįsai jį priskirti prie dorybės ir išminties. 349

– Tu puikiai išpėjai, tarsi žynys, – tarė jis.

– Vis dėlto, – pasakiau, – nereikia nusiminti, reikia toliau tirti dalyką tol, kol man atrodys, kad tu kalbi tai, ką galvoji. Man rodos, Trasimachai, kad tu nė kiek nejuokauji, o kalbi taip, kaip iš tikrųjų tau atrodo.

– Argi tau ne vis tiek, – tarė jis, – ar man iš tikrųjų taip atrodo, ar ne, – tu tik įrodyk, jog kalbu netiesą.

– Vis tiek, – atsakiau. – Bet pamėgink dar man b atsakyti: ar tau atrodo, kad teisingas žmogus nori kuriuo nors atžvilgiu pralenkti kitą, irgi teisingą?

– Jokiu būdu ne, – atsakė jis, – nes kitaip jis nebūtų toks mandagus ir naivus, kokį jį dabar matome.

– Ar ir teisingumo reikaluose?

– Net ir teisingumo, – tarė jis.

– O ar jis nenorėtų pralenkti neteisingo žmogaus? Ar jis tai laikytų teisingu dalyku?

– Laikytų teisingu dalyku, – atsakė jis, – ir norėtų pralenkti, bet neištengtų.

– Aš ne to klausiu, – pasakiau, – o klausiu tik, ar teisingasis, nors nenori ir nesiekia pralenkti teisingo, nori pralenkti neteisingąjį?

- Taip ir yra.
- O neteisingasis? Ar jis nesiekia pralenkti teisingą ir teisingame darbe?
- Kaipgi nenorės! – atsakė Trasimachas. – Juk jis nori visus pralenkti.
- Taigi, – tariau, – neteisingasis norės pralenkti kitą neteisingą ir neteisingame darbe ir pats stengsis turėti daugiau už visus kitus?
- Taip ir bus, – atsakė jis.
- Sutariame šitaip, – tariau: – teisingas žmogus nenori pralenkti į save panašaus žmogaus, tik nepanašų į save, o neteisingas nori pralenkti ir panašų į save, ir nepanašų.
- Puikiai pasakei.
- Ar neteisingasis yra protingas ir geras, o teisingasis – nei protingas, nei geras?
- Kaip tik taip, – atsakė jis.
- Vadinasi, neteisingasis yra panašus į protingą ir gerą, o teisingasis – nepanašus.
- Kaipgi toks būdamas jis bus nepanašus į toki, – tarė, – o toks nebūdamas bus panašus?
- Taigi kiekvienas iš jų yra toks, į koki jis yra panašus.
- O kodėl gi ne? – atsakė jis.
- e – Gerai, Trasimachai, – tariau. – Vieną žmogų tu vadini muziku, o kitą – nemuziku?
- Taip, vadinu.
- Katrą iš jų vadini protingu, o katrą – neprotingu?
- Muziką vadinu protingu, o nemuziką – neprotingu, blogu.
- Nusimanantis apie muziką yra ir geras, o nenusimanantis – blogas?
- Taip.
- Na, o gydytojas? Irgi taip pat?

- Panašiai.
- Ar tau, mano mielas, atrodo, kad muzikas, derindamas lyrą, norėtų ir siektų pralenkti kitą muziką stygų įtempimu ir atleidimu?
- Ne, neatrodo.
- O ar jis nenorėtų pralenkti nemuziką?
- Būtinai norėtų.
- O kaip gydytojas? Ar, paskirdamas valgį ar gėrimą, jis nenorėtų pralenkti kitą gydytoją arba gydymo taisyklės?
- Ne.
- O ar jis nenorėtų pralenkti negydytoją?
- Norėtų.
- Imkim bet kurią žinojimo ir nežinojimo sritį: ar kuris nors žinovas norėtų darbais ir žodžiais pralenkti kitą žinovą, ar tik daryti tą patį, ką daro kitas į jį panašus žinovas tomis pačiomis aplinkybėmis?
- Norėtų tą patį daryti, – atsakė jis.
- O nežinovas? Ar jis nenorėtų pralenkti ir žinovą, ir kitą nežinovą?
- Tikriausiai norėtų.
- Ar žinovas yra išmintingas žmogus?
- Taip.
- O išmintingas yra geras?
- Sutinku.
- Taigi išmintingas ir geras žmogus nenorės pralenkti sau lygaus, bet tik nelygų sau ir priešingą?
- Atrodo, kad taip, – atsakė jis.
- O blogas ir nemokša norės pralenkti ir sau lygų, ir priešingą.
- Taip atrodo.
- Vadinasi, Trasimachai, – tariau, – neteisingas žmogus nori pralenkti ir panašų į save, ir nepanašų. Ar ne taip sakei?

- Taip, – atsakė jis.
- c – O teisingasis nenorės pralenkti į save panašaus, tik nepanašų?
- Taip.
- Taigi teisingas žmogus yra panašus į išmintingą ir gera, o neteisingas – į blogą ir nemokšą.
- Taip atrodo.
- Bet juk sutarėme, kad į ką kiekvienas iš juodviejų yra panašus, toks ir yra.
- Sutarėme.
- Vadinasi, paaiškėjo, kad teisingas žmogus yra geras ir išmintingas, o neteisingas – nemokša ir blogas.
- d Trasimachas su visu tuo sutiko, bet ne taip lengvai, kaip aš čia pasakoju, o tik vargais negalais ir verste verčiamas. Jį pilte pylė prakaitas – juk buvo vasara. Aš tik dabar pirmą kartą pamačiau Trasimachą išraudusį. Kai sutarėme, kad teisingumas yra dorybė ir išmintis, o neteisingumas – blogybė ir neišmanymas, aš tariau:
- Gerai. Šitai mes jau pripažinome. Bet taip pat sakėme, kad neteisingumas yra galingas. Ar prisimeni, Trasimachai?
- Prisimenu. Bet man nepatinka tai, ką tu čia dabar pasakei. Aš turiu kai ką į tai atsakyti. Jei e kalbėsiu, tu pasakysi, kad aš sakau retorinę kalbą. Taigi arba leisk man kalbėti, ką tik noriu, arba, jei nori, klausk, o aš tau, tarsi močiutėms, sekančioms pasakas, leisiu pasakoti ir arba linkčiosiu, arba purtysiu galvą.
- Tik jokių būdu neatsakinėk priešingai savo nuomonei, – tariau.
- Atsakysiu taip, kad tau patiks, nes neleidi man kalbėti. Ko dar nori?

- Prisiekiu Dzeusu, – tariau, – nieko nenoriu. Jei sutinki atsakinėti, tai atsakinėk, o aš klausinėsiu.
- Tad klausk.
- Aš tavęs paklausių to paties, ko neseniai klausiau. Mat aš noriu, kad apsvarstytume viską iš ei- 351 lės. Tad koks yra santykis tarp teisingumo ir neteisingumo? Juk buvo pasakyta, kad neteisingumas yra galingesnis ir stipresnis už teisingumą. Tačiau jei teisingumas yra išmintis ir dorybė, tai lengva bus įrodyti, kad jis yra stipresnis už neteisingumą, nes neteisingumas yra nemokšiškumas. Niekas to negalėtų paneigti. Bet aš, Trasimachai, nenoriu taip paprastai išspręsti tą klausimą. Pažiūrėkime šitaip: ar tu pripažįsti, jog valstybė gali būti neteisinga ir mėginti neteisingai pavergti kitas valstybes arba jau b yra pavergusi ir laiko jas savo valdžioje?
- Kaipgi nepripažinsi? – atsakė jis. – Ypač taip darys labiausiai ir tobuliausiai neteisinga valstybė.
- Suprantu, – tariau, – kad tai tavo teiginys. Bet aš štai kaip į tai žiūriu: ar valstybė, užvaldžiusi kitą valstybę, savo galybę išlaikys be teisingumo pagalbos, ar būtinai turės pasitelkti teisingumą?
- Jeigu yra taip, kaip tu ką tik pasakei, – atsakė c jis, – jeigu teisingumas yra išmintis, tai turės pasitelkti teisingumą, o jei yra taip, kaip aš sakiau, – tai neteisingumą.
- Puiku, Trasimachai, – tariau, – kad ne tik galvos linkčiojimu ar purtymu pritari ar atmeti, bet visai gražiai atsakai.
- Noriu tau įtikti, – atsakė jis.
- Ir gerai darai. Bet padaryk man dar tokį malonumą ir pasakyk: ar valstybė arba kariuomenė, arba plėšikų ir vagių gauja, arba koks kitas žmonių būrys, kuris bendrai įmasi ką nors bloga daryti, galė-

tų, tavo nuomone, ką nors laimėti, jei tie žmonės vieni su kitais elgtųsi neteisingai?

d – Negalėtų, – atsakė jis.

– O jeigu nesielgtų neteisingai? Tada geriau sektųsi?

– Aiškus dalykas, kad geriau.

– Mat, Trasimachai, neteisingumas sukelia tarpusavio nesantaiką, vaidus, neapykantą, o teisingumas – santarvę ir draugystę. Ar ne taip?

– Tegul bus taip, – atsakė jis, – nenoriu tau prieštarauti.

– Gerai darai, brangusis. Pasakyk man dar štai ką. Jei neteisingumui, kur tik jis atsiranda, yra būdinga sukelti neapykantą, tai argi jisai, kilęs tarp laisvų žmonių ar vergų, neprivers jų vienas kito neapkęsti, vaidytis ir ar nepasidarys neįmanoma ką nors bendrai veikti?

– Tikrai pasidarys, – atsakė jis.

– O jeigu jis atsiranda tarp dviejų žmonių, ar neišsiskirs juodu, ar nepradės vienas kito neapkęsti, ar nepasidarys priešai ir vienas kitam, ir teisingiesiems?

– Pasidarys, – atsakė Trasimachas.

– O jeigu, nuostabus žmogau, neteisingumas kyla viename žmoguje, ar jis praras savo galią, ar turės jos nė kiek ne mažiau?

– Tegul turi jos nė kiek ne mažiau!

– Ar ne tokia galią turi neteisingumas, vis tiek kur jis atsiranda – valstybėje, giminėje, kariuomenėje ar kokioje kitoje bendrijoje, – kad pirmiausia padaro neįmanoma veikti sutartinai, nes sukelia nesantaiką ir vaidus, o paskui bendriją padaro priešininke sau pačiai ir kitiems, kurie yra jai priešingi, tarp jų ir teisingiesiems. Ar ne taip?

– Taip.

– Aš manau, kad ir viename žmoguje neteisingumas veiks taip, kaip reikalauja jo prigimtis: pirmiausia padarys neįmanomą bet kokią veikimą, nes žmogus nesutars ir vaidysis pats su savimi, o paskui taps priešu ir sau pačiam, ir teisingiems žmonėms. Ar ne taip?

– Taip.

– Bet juk, mano mielas, teisingi yra ir dievai?

– Galbūt, – atsakė jis.

– Taigi, Trasimachai, neteisingasis bus priešas ir b dievams, o teisingasis – draugas.

– Mėgaukis, gardžiuokis savo kalba, – tarė jis, – nebijok! Aš tau neprieštarausiu, kad šitiems neišpykčiau.

– Na, – tariau, – tai padėk man gardžiuotis ir toliau atsakinėdamas taip, kaip iki šiol atsakinėjai. Paaiškėjo, kad teisingi žmonės yra išmintingesni, geresni ir geriau gali veikti, o neteisingi nieko negali veikti kartu. Bet jeigu sakome, kad kai kurie neteisingieji yra drauge ką nors svarbaus nuveikę, nors c ir būdami neteisingi, tai šitaip sakydami mes esame ne visai teisūs. Juk jeigu jie būtų buvę visiškai neteisingi, tai būtų nesusilaikę ir puolę vieni kitus. Taigi aišku, kad jie turėjo šiek tiek teisingumo, kuris jiems trukdė ir tarpusavyje elgtis neteisingai, ir su savo priešais ir leido jiems įvykdyti tai, ką jie įvykdė. Imdamiesi savo nedorų darbų jie buvo tik pusiau nedori, nes tie, kurie yra visiškai ir tobulai neteisingi, visai nieko negali veikti. Aš gerai žinau, d kad šitaip yra, o ne taip, kaip tu iš pradžių teigai. Dabar pasvarstykime, ar teisingieji gyvena geriau už neteisinguosius ir yra laimingesni, nes mes žadėjome vėliau išsiaiškinti šį klausimą. Iš to, ką esame pasakę, man jau ir dabar aišku, bet vis tiek reikia

apsvarstyti giliau, nes čia kalbame ne apie bet ką, o apie tai, kaip reikia gyventi.

– Tai svarstyk, – pasakė Trasimachas.

– Aš taip ir darysiu, – atsakiau. – Pasakyk man, ar tu manai, kad arkliui yra būdingas koks nors darbas?

e – Manau.

– Ar ne tai tu laikai arklio ar kurio kito gyvulio būdingu darbu, ką galima atlikti ar bent geriausiai atlikti tik su to gyvulio pagalba?

– Nesuprantu, – tarė jis.

– Paklausu kitaip: ar gali regėti kuo kitu, o ne akimis?

– Negaliu.

– O ar gali girdėti kuo kitu, ne ausimis?

– Jokių būdu ne.

– Todėl teisingai galėtume sakyti, kad tai yra jų – akių ir ausų – darbas.

– Teisingai.

353 – Ar negalėtum vynuogės šakelę nupjauti kardu, peiliu ar dar kuo kitu?

– Kodėl gi ne?

– Bet, aš manau, niekuo kitu taip gražiai nenu-
pjausi, kaip sodininko peiliu, kuris yra kaip tik tam
darbui padarytas.

– Teisybė.

– Tai ar nesakysime, kad tai yra sodininko peilio darbas?

– Sakysime.

– Dabar, manau, geriau supranti, ko tavęs klausiau: ar kiekvieno daikto darbas nėra tai, ką tik jis vienas gali daryti arba padaryti geriausiai?

b – Suprantu, – tarė jis, – ir tikiu, kad tai yra kiekvieno daikto darbas.

– Gerai, – pasakiau. – O ar tau neatrodo, kad kiekvienas daiktas turi ir jam skirtą darbą, ir jam būdingą vertybę? Grįžkime prie minėtų pavyzdžių: sakysim, akys turi savo darbą?

– Turi.

– O ar akys turi ir savo vertybę?

– Turi ir vertybę.

– Na, o ausys ar turi savo darbą?

– Turi.

– Ar turi ir savo vertybę?

– Ir vertybę.

– O ar ne taip yra ir su visais kitais daiktais?

– Taip.

– Gerai. Ar akys galėtų gerai atlikti savo darbą, c
jei neturėtų joms būdingos vertybės, o vietoj jos turėtų ydą?

– Kaipgi galėtų? – pasakė jis. – Matyt, tu turi galvoje – vietoj regėjimo aklumą.

– Kaip tik regėjimas, – tariau, – ir yra akių vertybė. Bet ne to aš klausiu. Aš tik klausiu, ar kas nors, turėdamas jam būdingą vertybę, atlieka savo darbą gerai, o turėdamas ydą – blogai?

– Tikrai taip. Teisybę sakai.

– Ar ausys, netekusios savo vertybės, blogai atlieks savo darbą?

– Blogai.

– Ar šis dėsnis tinka ir visiems kitiems daiktams?

– Man atrodo, tinka.

– Na, o dabar pasvarstykime štai ką. Yra tam tikras sielos darbas, kurio niekas kitas negalėtų atlikti, – pavyzdžiui, rūpintis, valdyti, svarstyti ir visi kiti panašūs dalykai. Ar galėtum visa tai pagrįstai priskirti kam nors kitam, o ne sielai? Argi nesakysim, kad tie dalykai yra būdingi sielai?

- Juos galima priskirti tik sielai.
- O kaip su gyvybe? Ar nesakysim, kad tai sielos darbas?
- Tikriausiai.
- Ar nesakysim, kad siela turi ir kokią nors vertybę?
- Sakysim.
- e – Trasimachai, ar siela, netekusi jai būdingos vertybės, galės kada nors gerai atlikti savo darbą, ar negalės?
- Negalės.
- Taigi bloga siela valdys ir rūpinsis būtinai blogai, o gera siela atliks tą darbą gerai.
- Būtinai.
- Argi mes nesutarėme, kad sielos vertybė yra teisingumas, o neteisingumas – yda?
- Sutarėme.
- Taigi teisinga siela ir teisingas žmogus gyvens gerai, o neteisingas – blogai.
- Pagal tavo išvedžiojimus taip išeina.
- 354 – Bet tas, kuris gerai gyvena, yra laimingas, jam sekasi, o kuris blogai gyvena – priešingai.
- Be abejo.
- Taigi teisingasis yra laimingas, o neteisingasis – nelaimingas.
- Galbūt, – atsakė Trasimachas.
- Bet būti nelaimingam yra nenaudinga, o būti laimingam – naudinga.
- Kaipgi kitaip?
- Taigi, laimingasis Trasimachai, neteisingumas nėra naudingesnis už teisingumą.
- Na ir vaišinkis sau, Sokratai, šitais dalykais per bendidijas!
- Tai tu mane vaišini, Trasimachai, – pasakiau, – nes pasidarei sukalbamas ir atsisakei savo šiurkš-

tumo. Vis dėlto jaučiuosi nekaip pasivaišinęs, – tai b
mano kaltė, ne tavo! Kaip smaližiai, dar iki soties
nepasigardžiaavę ankstesniuojų valgiu, puola ragau-
ti kiekvieną atnešamą naują valgį, taip, man rodosi,
darau ir aš: dar neišsprendęs klausimo, kurį mes iš
pradžių svarstėme, – kas yra teisingumas, – mečiau
jį į šalį ir šokau nagrinėti, ar teisingumas yra yda
ir nemokšiškumas, ar išmintis ir dorybė; paskui, iš-
girdęs teiginį, kad neteisingumas esąs naudingesnis
už teisingumą, nebeiškenčiau ir nuo ano klausimo c
perėjau prie šito. Tad dabar iš tų svarstymų išėjo,
kad aš nieko nežinau. Juk jeigu nežinau, kas yra
teisingumas, tai vargu ar galėsiu sužinoti, ar teisin-
gumas yra dorybė, ar ne, ir ar tas, kuris ją turi, yra
laimingas, ar nelaimingas.

357 Šitaip pasakęs aš jau maniau, kad man nebereikės daugiau kalbėti. Bet pasirodė, jog tai buvo tik įžanga. Glaukonas, kuris visada būna labai karingas, ir dabar nesutiko su Trasimacho atsisakymu ir tarė:

– Sokratai, ar tu nori, kad tiktai atrodytų, jog mus įtikinai, ar iš tikrųjų nori įtikinti, kad bet ko-
b kiu atveju teisingumas yra geriau už neteisingumą?

– Iš tikrųjų norėčiau jus įtikinti, – atsakiau, – jeigu tai nuo manęs priklausytų.

– Bet tu, – tarė jis, – darai ne tai, ką nori. Pasakyk man: ar tau atrodo, kad yra toks gėris, kurį mes
1 norime turėti ne dėl jo pasekmių, bet mėgstame jį tik dėl jo paties, kaip, pavyzdžiui, džiaugsma ir malonumus, kurie yra nekenksmingi ir ateityje neturi jokių kitų pasekmių, o tik teikia įdomumą tam, kuris juos turi?

– Man atrodo, kad yra tokios rūšies gėris.

c – Na, o ar nelaikome gėriu ir to, ką branginame ir dėl jo paties, ir dėl jo pasekmių, pavyzdžiui, protingumo, regėjimo, sveikatos? Juk tokius dalykus
2 branginame dėl šių abiejų priežasčių.

– Taip, – atsakiau.

– O ar nematai, kad yra dar ir trečia gėrio rūšis, kuriai priklauso gimnastika, ligonių slaugymas, gydymas ir kiti pelningi užsiėmimai? Juos galima vadinti varginančiais, bet naudingais. Mes nenorėtu-
d me užsiimti jais dėl jų pačių, o tik dėl atlyginimo ir kitokios iš jų gaunamos naudos.

– Yra ir tokia trečia gėrio rūšis, – atsakiau. – Bet kas iš to?

– Kuriam iš tų gėrių priskirtume teisingumą? – paklausė jis.

– Aš jį priskirčiau, – atsakiau, – gražiausiam gė- 358 riui, kurį reikia branginti ir dėl jo paties, ir dėl jo pasekmių, jei nori būti laimingas.

– Bet daugumai žmonių atrodo kitaip, – tarė jis. – Jie priskiria jį varginančio gėrio rūšiai: juo reikia užsiimti tik dėl atlyginimo, gero vardo ir garbės; šiaip dėl jo paties reikia jo vengti, nes jis esąs labai sunkus.

– Žinau, – atsakiau, – kad dauguma žmonių taip mano. Jau seniai Trasimachas peikia šios rūšies teisingumą ir giria neteisingumą. Bet mane, kaip atrodo, sunku pamokyti.

– Na, – tarė jis, – tai išklausk ir mane. Gal tada b su manim sutiksi. Man atrodo, kad Trasimachas per greit pasidavė tarsi angis, tavo pakerėta. Bet aš dar nesu patenkintas nei vieno, nei kito teiginio įrodymu. Mat aš trokštu sužinoti, kas yra teisingumas ir neteisingumas ir kokią juodu turi galią patys savaime sieloje, kur abu glūdi; atlyginimą ir pasekmes c palikim nuošalyje. Jeigu sutinki, aš padarysiu taip: grįšiu prie Trasimacho įrodinėjimų ir pirmiausia pasakysiu, kas yra teisingumas paprastų žmonių nuomone ir iš kur jis yra kilęs; antra, parodysiu, kad visi laikosi teisingumo prieš savo norą, laikydami jį būtinybe, o ne gėriu; trečia, parodysiu, kad jų elge-

sys yra visai suprantamas, nes, kaip jie sako, neteisingo žmogaus gyvenimas yra geresnis negu teisingo. Bet man, Sokratai, atrodo ne taip, nors aš nežinau, ką manyti. Trasimachas ir šimtai kitų savo kalbomis man jau išūžė galvą, o kad kas būtų patenkinamai apgynęs teisingumą ir įrodęs, jog jis geriau už neteisingumą, vis dar nesu girdėjęs. Aš norėčiau, kad kas nors išgarbintų jį patį savaime, ir labiausiai pageidaučiau, kad tu tai padarytum. Todėl aš iš visų jėgų girsiu neteisingojo gyvenimą, o paskui parodysiu, kaip turėtum išpeikti neteisingumą ir išgirti teisingumą. Na, ar tau patinka mano pasiūlymas?

– Labai patinka, – atsakiau. – Argi protingam žmogui gali būti kas nors maloniau, kaip dažnai kalbėti ir klausytis apie tokį dalyką?

– Tu puikiai kalbi, – tarė jis. – Taigi išklausk, ką sakiau pirmiausia išdėstysias, – kokia yra teisingumo prigimtis ir iš kur jis kilo.

Žmonės sako, kad neteisingai elgtis iš prigimtės yra gera, o patirti neteisingumą – bloga. Bet patirti neteisingumą yra didesnis blogis už tą gerį, kurį patiria tasai, kas neteisingai elgiasi. Todėl kai žmonės vieni kitus skriaudžia ir patiria vieni kitų skriaudas, tie, kurie negali vieno iš tų dalykų išvengti, o kitą laimėti, nusprendžia, jog yra naudinga vieniems su kitais susitarti nei daryti skriaudas, nei jas patirti. Todėl jie pradėjo leisti įstatymus ir sudarinėti tarpusavio sutartis, o įstatymų nuostatus pavadino teisėtumu ir teisingumu. Tai tokia esanti teisingumo kilmė ir esmė. Teisingumas užima tarpinę vietą tarp to, kas yra geriausia, būtent nebaudžiamam neteisingai elgtis, ir to, kas yra blogiausia, tai yra būti skriaudžiamam ir negalėti atsikersyti. Būdamas per vidurį tarp šių dviejų dalykų, teisingumas

yra gerbiamas ne kaip gėris, bet yra vertinamas tik todėl, kad neįstengiama skriausti kitų. Juk tas, kuris gali daryti skriaudas ir yra tikras vyras, niekuomet nesutiks susitarti ir neskriausti bei nepatirti skriaudų, – nebent jis būtų išprotėjęs! Tai tokia, Sokratai, yra teisingumo esmė ir taip jis, anot žmonių, yra kilęs.

Kad ir tie, kurie elgiasi teisingai, daro tai prieš savo norą ir tik dėl to, kad neįstengia neteisingai elgtis, geriausiai pamatysime, jei mintimis įsivaizduosime šitoki dalyką: ir teisingam, ir neteisingam žmogui suteikime galimybę daryti, ką tik jis nori, ir pažiūrėkime, kur nuves troškimai ir viena, ir kita. Teisingąjį užklupsime einantį tuo pačiu keliu, kaip ir neteisingąjį, – abu ves troškimas igr̃yti vis daugiau; kiekviena prigimtis to trokšta ir laiko tai gėriu, tik įstatymas jėga priverčia gerbti lygybę. Galimybė, apie kurią aš kalbu, geriausia būtų tokia, jeigu juodviem suteiktume tokią galią, kokią, sako, kadaise turėjęs Lido palikuonis Gigas¹. Jis buvo pirmuo ir tarnavo tuometiniam Lidijos valdovui. Kartą, užėjus audrai ir liūčiai, sudrebėjo žemė ir netoli nuo tos vietos, kur jis ganė, prasivėrė žemė ir atsirado didžiulis plyšys. Nustebęs jis nusileido į tą plyšį ir, kaip pasakojama, pamatė ten visokių nuostabių dalykų, tarp jų ir tuščiavidurį varinį arklį su dūrelėmis. Įkišęs pro dureles galvą, viduje jis pamatė lavoną, iš pažiūros didesnio nei paprasto žmogaus ūgio. Lavonas buvo be nieko, tik ant rankos mūvėjo auksinį žiedą. Numovęs tą žiedą, Gigas išlindo iš plyšio. Kai piemenys susirinko pranešti karaliui apie kaimenių būklę – jie taip darydavo kas mėnesį, – atėjo ir Gigas, mūvėdamas auksinį žiedą. Sėdėdamas tarp kitų, jis netyčia atsuko žiedo akį į delno pusę ir tuoj pat pasidarė nematomas aplinkui

sėdėjusiems. Jie ėmė kalbėti apie jį taip, tarsi jo čia visai nebūtų. Gigas nustebo; čiupinėdamas žiedą jis vėl atsuko akį į išorę ir vėl pasidarė matomas. Susidomėjęs jis ėmė mėginti žiedą, ar iš tikro jis turi tokią galią – pasukęs akį į delno pusę, pasidarai nematomas, o pasukęs ją į išorę – matomas. Įsitikinęs, kad taip yra, jis išsiprašė, kad kartu su kitais pasiuntiniais jį vėl pasiųstų pas karalių. Įėjęs į rūmus, jis suviliojo karaliaus žmoną, jos padedamas nužudė jį ir užėmė jo sostą. Jei būtų du tokie žiedai ir vieną užsimautų teisingas žmogus, o kitą – neteisingas, atrodo, jog nė vienas iš juodviejų nebūtų toks atsparus, kad liktų ištikimas teisingumui ir susilaikytų nepalietęs svetimo turto, kai galėtų be baimės pasiimti turguje ką tik nori, išgauti į svetimus namus ir su bet kuo ten santykiauti, ką nori nužudyti, c ką nori išlaisvinti iš grandinių ir apskritai elgtis su žmonėmis tarsi koks dievas. Šiuo atžvilgiu teisingasis niekuo nesiskirtų nuo neteisingojo, nes abu siektų to paties tikslo. Tai būtų aiškiausias įrodymas, kad nė vienas nėra teisingas savo noru, o tik iš prievartos, nes teisingumo niekas nelaiko gėriu sau asmeniškai ir kai tik mano galys elgtis neteisingai, taip ir elgiasi. Mat kiekvienas žmogus tiki, kad neteisingumas jam asmeniškai yra naudingesnis už d teisingumą, ir jis mano teisingai, – taip pasakys tas, kuris gina tokį teiginį. Juk jeigu kas nors, turėdamas tokią galimybę, niekuomet nepanorės pasielgti neteisingai ir nepalies svetimo turto, tai tiems, kurie jį stebės, jis atrodys nelaimingiausias ir kvailiausias žmogus. Viešai tokį žmogų jie vieni kitiems girs – tai bus tik vienas kito apgaudinėjimas iš baimės, kad patys nepatirtų ką bloga. Štai kaip yra. e Tų dviejų žmonių, apie kuriuos kalbame, gyvenimą sugebėsime teisingai įvertinti tik tada, kai imsi-

me skyrium patį neteisingiausią ir patį teisingiausią; kitaip nieko neišeis. O kaip juos imsime skyrium? Ogi štai kaip: iš neteisingojo neatimsime nė mažiausios neteisingumo dalelės, o iš teisingojo – nė mažiausios teisingumo dalelės. Įsivaizduokime, kad juodu abu yra tobuli savo elgesiu. Pirmiausia tegul neteisingasis elgiasi taip, kaip geriausieji savo amato žinovai: pavyzdžiui, geras vairininkas arba gydy- 361 tojas žino, ką jo menas gali ir ko negali; jis imasi to, ką gali, ir numoja ranka į tai, ko negali; o jei kartais suklysta, moka pasitaisyti. Taip ir neteisingasis, guviai imdamasis nedorybių, turi išlikti nepastebėtas, jei nori būti ypač neteisingas. Kas leidžiasi sugaunamas, tą reikia laikyti prastu žinovu. Juk didžiausias neteisingumas – būti laikomam teisingu, kai toks nesė. Taigi tobulam neteisingajam suteikime tobuliausią neteisingumą, nieko iš jo neatimdami; leiskime jam darant didžiausius nusikaltimus įgyti didžiausią teisingumo šlovę; jeigu jis kur paslys, tegul istengia atsikelti; tegul jis bus pakankamai iškalbingas pasiteisinti, jeigu jį iškęs dėl kokio nusikaltimo; tegul jėga nugali ten, kur reikia panaudoti smurtą, nes jam padės drąsa, stiprumas arba draugai ir turtas. Šalia šitokio nedorėlio pastatykime teisingąjį, paprastą ir kilnų žmogų, kuris, Aischilo žodžiais tariant, nori ne atrodyti, o būti geras. Atimkime iš jo tą atrodymą. Mat, jei jis atrodo teisingas, c jam, kaip atrodančiam tokiam, plauks dovanos, bus rodoma pagarba, ir bus neaišku, ar jis yra teisingas dėl teisingumo, ar dėl dovanų ir pagerbimo. Atimkime iš jo viską, palikime tik teisingumą, ir padarykime jį visiškai priešingą pirmajam žmogui: nedarydamas jokio nusikaltimo, tegul jis būna laikomas didžiausiu nedorėliu, kad, nepaveiktas blogos nuomonės apie jį ir jos pasekmių, išlaikytų šitą teisin-

d gumo išmėginimą ir tvirtai liktų teisingas. Tegul jis, atrodydamas nedorėliu, o būdamas teisingas, liks nepajudinamas iki pat mirties, kad apie abudu, pasiekusius kraštinę ribą, vieną – teisingumo, kitą – neteisingumo, galėtume spręsti, katras iš juodviejų yra laimingesnis.

– Ak, mielas Glaukonai, – tariau, – kaip puikiai tu nuvalei tarsi kokias statulas tuodu vyrus, kad galėtume juos įvertinti!

e – Stengiausi kiek galėdamas, – pasakė jis. – Kadangi juodu yra tokie, tai, aš manau, nesunku nusakyti, koks gyvenimas laukia vieno ir kito. Reikia šitai padaryti, ir jei aš, Sokratai, kalbėsiu šiurkštokai, tai žinok, kad čia ne mano žodžiai, o tų, kurie vietoj teisingumo giria neteisingumą. Jie sakys, kad teisingasis, toks būdamas, bus plakamas botagais, kankinamas, jį surakins grandinėmis, jam išdegins 362 akis, ir galų gale, iškentęs visas kančias, jis bus pamautas ant mieto ir sužinos, kad reikia norėti ne būti, o atrodyti teisingam. Aischilo žodžius verčiau reikėtų taikyti neteisingajam. Iš tikrųjų jie sakys, kad neteisingasis užsiima tikrais dalykais, o ne regimybė, ir nori ne atrodyti neteisingas, o būti toks:

b Jis varo gilią vagą proto dirvoje –
Iš jos išauga užmojai kilniausi.²

c Pirmiausia jis turi savo rankose valdžią, nes atrodo esąs teisingas; paskui jis veda žmoną iš kur tik nori, išleidžia dukteris už ko panorėjęs, sudaro sandorius, draugauja su kuo tik nori ir, be to, iš visko turi naudos ir pelnosi, nes nė kiek nesijaudina dėl to, kad yra nedoras. Jeigu sueina į konfliktą asmeniškai ar valstybės mastu, jis visada nugali priešus, o nugalėjęs praturtėja, padeda draugams, pakenkia priešams, dievams aukoja puikias aukas ir duoda c dideles dovanas, – jis geriau už teisingąjį sugeba

įsiteikti dievams ir žmonėms, kuriems tik nori, ir atrodo labiau dievų mylimas negu teisingasis. Taigi, Sokratai, jie sako, kad ir dievai, ir žmonės neteisingajam sukuria geresnį gyvenimą negu teisingajam.

Kai Glaukonas baigė kalbėti, aš jau ketinau šį d tą atsakyti, bet jo brolis Adeimantas tarė:

– Sokratai, ar tu manai, kad klausimas jau išspręstas?

– Kur čia manysi, – atsakiau.

– Nepasakyta tai, ką labiausiai reikėjo pasakyti, – tarė jis.

– Ar nežinai priežodžio, – atsakiau, – kad brolis broliui padeda? Taigi, jei jis ko nepasakė, pagelbėk jam, nors užtenka ir to, ką jis pasakė; jo kalba išmūsų mane iš vėžių, ir pasidarė neįmanoma apginti teisingumą.

– Niekus kalbi, – tarė Adeimantas. – Bet paklausyk, ką aš dar pasakysiu. Mums reikia apsvarstyti ir priešingus jo teiginiui įrodymus: jie giria teisingumą ir peikia neteisingumą. Tada aiškiau suprasime, ką norėjo pasakyti Glaukonas. Tėvai ir kiti, kurie rūpinasi kieno nors auklėjimu, savo vaikus moko ir 363 ragina būti teisingus; jie giria teisingumą ne dėl paties teisingumo, bet dėl gero vardo, kuris įgyjamas teisingumu, kad tam, kuris atrodo teisingas, tas geras vardas teiktų ir valdžios vietas, ir parankias vedybas, ir kitokią naudą, kurią minėjo Glaukonas ir kuri gaunama dėl gero teisingojo vardo. Išvardydami gero vardo teikiamą naudą, jie eina dar toliau ir prideda dievų gausiai teikiamas malones pamaldiesiems. Apie tai kalba kilnysis Hesiodas ir b Homeras. Pirmasis sako, kad dievai teisingiesiems duoda ažuolų viršūnes su gilėmis ir kamieną bitėms laikyti; jis sako, kad avys svyra nuo vilnų gausybės,